

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

BAKALAURO STUDIJŲ PROGRAMA SPECIALIOJI PEDAGOGIKA IR LOGOPEDIJA

IV KURSAS

KAMILIJA PUZAITĖ

**VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ UGDYMAS:
SĖKMĖS ATVEJŲ ANALIZĖ**

Bakalauro studijų baigiamasis darbas

Darbo vadovė: lekt. dr. Margarita Jurevičienė

2022, Šiauliai

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Kamilija Puzaitė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Specialioji pedagogika ir logopedija <i>Special Education and Speech Therapy</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas: sėkmės atvejų analizė <i>Education of children with autism spectrum disorder: a successful case study</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Kamilija Puzaitė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu

I, Kamilija Puzaitė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

- _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).
- Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe analizuojamas vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas, ugdyme taikomos strategijos, ugdymo organizavimas ir jų sėkmės atvejai.

Tyrimo objektas – vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas: sėkmės atvejų analizė.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo ypatumus ir sėkmingą ugdymą užtikrinančius veiksnius

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, išanalizuoti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą raidos ypatumus ir ugdymo(si) galimybes.
2. Atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, svarbiausius ir pagrindinius sėkmingą ugdymą užtikrinančius ugdymo proceso organizavimo principus.
3. Atskleisti sėkmingą vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymą lemiančius veiksnius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, atvejo analizė: dokumentų analizė, interviu, kokybinė turinio analizė.

Esminės tyrimo išvados:

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, jog autizmo spektro sutrikimas – sudėtingas ir daug iššūkių keliantis sutrikimas. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą patiria sunkumų šiose srityse: kalba ir komunikacija; elgesys ir socialiniai įgūdžiai. Kiekvienas vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą yra unikalus, todėl ir ugdymas kiekvienam vaikui turi būti skirtingas, nėra nei vienos universalios, visiems vaikams tinkančios ugdymo strategijos, todėl skirtingų metodų naudojimas, atsižvelgiant į vaiko individualumą, gali lemti sėkmingą ugdymąsi.

2. Išanalizavus tyrimo duomenimis, galima teigti, visi ugdymo dalyviai ugdydami vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, taiko pagrindinius ugdymo organizavimo principus: multikomponentinių strategijų naudojimas, ugdymo orientavimas į vaiko galias, siekiant įveikti vaiko patiriamus sunkumus. Pedagogai naudoja įvairias strategijas nepageidaujamo elgesio keitimui (*socialinės istorijos, struktūruota aplinka, taikomojo elgesio terapija*), kalbos ir komunikacijos gerinimui (*komunikacijos sistema keičiantis paveikslėliais, gestai*) bei motyvavimui (*skatinimas per mėgstamą veiklą, motyvavimas pagyrimų, darbų atlikimo lipdukais*).

3. Tyrimo metu atskleista, kad ugdymo proceso dalyviai, sėkmingais ir svarbiausiais, vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo veiksniais laiko: *ugdymo proceso organizavimas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius ir individualumą; tinkamų strategijų, metodų parinkimą; visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimą ir aktyvų įsitraukimą į ugdymo procesą ir jo tobulinimą.*

Esminės sąvokos: autizmo spektro sutrikimas, atvejo analizė, ugdymas.

SUMMARY

The bachelor thesis analyses the education of children with autism spectrum disorder and their success stories.

The object of the research – educating children with autism spectrum disorder: a case study of success stories.

The study **aims** to draw on the views and experiences of all those involved in the educational process to identify the specificities of educating children with autism spectrum disorder and the factors that contribute to their educational success.

Research objectives:

1. Based on the analysis of the scientific literature, to analyze the developmental peculiarities and educational opportunities of children with autism spectrum disorders.
2. To reveal the most important and basic principles of successful organization of the educational process for children with autism spectrum disorders.
3. To reveal the factors that determine the successful education of children with autism spectrum disorders.

Research methods: scientific literature analysis, document analysis, interviews, case study, qualitative data analysis.

Key findings of the study:

1. The scientific literature suggests that autism spectrum disorder is a complex and challenging disorder. Children with autism spectrum disorder experience difficulties in the following areas: language and communication; behaviour and social interaction. As each child with an autism spectrum disorder is unique and therefore education must be different for each child, there is no one-size-fits-all educational strategy that works for all children, and the use of different strategies, depending on the individuality of the child, can make the difference between a successful educational experience.
2. After analyzing the research data, it can be stated that all participants in education, when educating children with autism spectrum disorders, apply the main principles of educational organization: the use of multi-component strategies, focusing on the child's power to achieve the child's difficulties. Educators use a variety of strategies to change unwanted behavior (social history, structured environment, behavioral therapy), language and communication improvement (communication system by exchanging pictures,

gestures) and motivation (encouragement through favorite activities, motivation through praise, work stickers).

3. The research revealed that the participants in the educational process consider the following as the most successful and important factors in the education of children with autism spectrum disorders: the organization of the educational process, taking into account the needs and individuality of each student; selection of appropriate strategies and methods; cooperation and active involvement of all participants in the educational process and its improvement.

Keywords: autism spectrum disorder, education, case study.

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	5
ĮVADAS	8
<i>1 skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ, UGDYMO(SI) YPATUMŲ TEORINĖ ANALIZĖ</i>	11
1.1. Autizmo samprata.....	11
1.2. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo(si) proceso organizavimo ypatumai ir ugdyme taikomos strategijos	14
<i>2 skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ, SĖKMĖS ATVEJŲ ANALIZĖ UGDYME</i>	21
2.1. Tyrimo metodologija.....	21
2.2. Tyrimo dalyviai	23
2.3. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmingo ugdymo atvejų analizė	23
Išvados	40
Literatūra	41
<i>Priedai</i>	49
<i>1 priedas</i>	50
<i>2 priedas</i>	51

IVADAS

Temos aktualumas. Šiais laikais vis daugiau yra kalbama apie autizmo spektro sutrikimą. Kaip ir visame pasaulyje, taip ir Lietuvoje autizmo atvejų vis daugėja. Tai tiksliai nurodo ir Lietuvos statistikos departamento duomenys. Lietuvos statistikos departamento¹ (2021) internetiniame puslapyje² galima rasti informaciją, kiek Lietuvoje buvo ugdoma vaikų, turinčių įvairiapusių raidos sutrikimus. Pateikti duomenys rodo, jog 2016-2017 m. Lietuvoje su šiais sutrikimais buvo ugdoma 413 vaikų, o tuo tarpu 2020-2021 m. ugdymosi įstaigose buvo ugdomi 884 mokiniai su įvairiapūsiais raidos sutrikimais. Šie duomenys įrodo, kad Lietuvoje vis daugėja vaikų su įvairiapūsiais raidos sutrikimais.

Autizmui būdingi specifiniai bruožai, apimantys kelias sritis ir turinčių įtakos mokymuisi, įskaitant verbalinį ir neverbalinį bendravimą, socialinę sąveiką, ribotus interesus, stereotipinius judesius, konkretų mąstymą ir sunkumus priimti naujoves, keistis (Jordan ir kt. 2019, p. 321). Pasak Navickienės ir kt. (2019) vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymas yra daug iššūkių keliantis procesas ne tik ugdytojams, bet ir tėvams bei kitiems ugdymo proceso dalyviams.

Dažnai šie mokiniai pamokų metu būna išsiblaškę, nenusėdi vietoje, jos trikdo pašaliniai garsai, apšvietimas ar net kvapai (Navickienė ir kt., 2019). Pasak Navickienės ir kt. (2019, p. 23) vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, pamokų metu dažnai nesupranta mokytojo aiškinimo, jie sunkiai supranta skaitomą tekstą, taip pat sunkiai sekasi suprasti užduotis, interpretuoti testų atsakymus.

Kadangi vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje vis daugėja, tad „vis aktualesnis šios grupės vaikų ankstyvas, sistemingas, nepertraukiamas ir į individualų tikslą orientuotas ugdymas“ (Dawson ir kt., 2009; Jordan, 2008; McMahon, 2012 cit. iš Jokubaitienė, Ališauskas, 2019, p. 70). Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdytojai, pedagogai drąsiai diferencijuoja ugdymo programas, ieško naujų mokymo metodų, būdų, strategijų, kad suteiktų šiems mokiniams kokybišką ugdymą (Diržytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis (2016, p. 3), tačiau pasak Geležinienės, Vasiliauskienės, Vyšniauskienės (2011, p. 24) šių vaikų ugdymo procese iškyla problemų bei sunkumų, tačiau dažniausiai jie kyla dėl specialistų nepasirengimo dirbti su tokiais vaikais, kompetencijų trūkumo bei netinkamo ugdymo pritaikymo. Diržytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis (2016, p. 3) irgi teigia, jog pedagogams, ugdantiems vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, vis

---

¹ Lietuvos statistikos departamentas. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7cbb268c-9506-4c13-b248-9c561b3503e5#/> [žiūrėta 2022-02-02].

dar kyla daugybė klausimų dėl jų ugdymo ypatumų, individualių reikmių tenkinimo, o svarbiausia – kaip atpažinti jų poreikius ir organizuoti ugdymo procesą, norint pasiekti norimų rezultatų.

Nors yra tyrimų apie šių vaikų ugdymo metodus, strategijas bei principus, tačiau yra „mažai nagrinėjamos sėkmės situacijos ir veiksniai, užtikrinantys sėkmingą vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymą“ (Jokubaitienė, Ališauskas, 2019, p. 71).

Probleminiai klausimai: kaip organizuojamas vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas? Kas lemia sėkmingą, autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų, ugdymą?

Tyrimo objektas - vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas: sėkmės atvejų analizė.

Tyrimo tikslas – atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo ypatumus ir sėkmingą ugdymą užtikrinančius veiksnius

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, išanalizuoti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą raidos ypatumus ir ugdymo(si) galimybes.
2. Atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, svarbiausius ir pagrindinius sėkmingą ugdymą užtikrinančius ugdymo proceso organizavimo principus.
3. Atskleisti sėkmingą vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymą lemiančius veiksnius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, atvejo analizė: dokumentų analizė, interviu, kokybinė turinio analizė.

Tyrimo dalyviai: tyrime dalyvavo 8 asmenys, 7 iš jų specialistai, pedagogai, ugdantys vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą ir viena mama, kuri augina vaiką, turintį autizmo spektro sutrikimą. Tiriamųjų atranka buvo tikslinė. Laikantis konfidencialumo, tyrimo dalyviams buvo suteikti kodai. Vidutinis tyrimo dalyvių amžius – 42 m. Pedagogų ir specialistų darbo stažas – 16 metų. Tyrimas atliktas 2022 metų balandžio mėnesį, vienoje Radviliškio raj. esančioje mokykloje, kurioje ugdomi ir vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą.

Esminės sąvokos

Autizmo spektro sutrikimas – Autizmas ir jo spektro sutrikimai – kompleksiniai raidos sutrikimai, kuriems iš esmės būdingi bendravimo ir socialinių santykių su kitais asmenimis sunkumai. Jie pasireiškia kokybiniais socialinio bendravimo, komunikacijos bei elgesio ypatumais ir yra vieni sudėtingiausių vaiko raidos sutrikimų (Navickienė ir kt., 2019, p. 10).

Ugdymas – pedagogikos kategorija, apimanti augimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą ir formavimą (Jovaiša, 2007, p. 311).

Atvejo analizė – intensyvus individo, situacijos ar aplinkos specifinių savybių tyrimas (Trochim, 2002, cit. iš Kaffemanienė, 2006, p. 42).

Bakalauro darbo struktūra. Šį bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, santrauka anglų kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas [71], priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 8 lentelės. Darbo apimtis – 48 puslapiai be priedų.

I skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ, UGDYMO(SI) YPATUMŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Autizmo samprata

Terminą autizmas pats pirmasis XX a. pradžioje pavartojo austrų psichiatras Bleuleris. Jis teigė, kad autizmą turintys asmenys uždari, nugrimzdę į savus išgyvenimus ir jis būdingas suaugusiems, sergantiems šizofrenija (Aleksienė, 2016, p. 14). 1943 m. vaikų psichiatras Leo Kanneris aprašo savo pacientus, kurie, pasak jo „apsėsti“ daiktų, atitolę nuo aplinkos. Kanneris tai aprašė kaip vaikystės psichozę ir vadino vaikystės autizmu (Aleksienė, 2016, p. 14). „Autizmo tyrinėjimų literatūroje apie 50 metų vyravo Kannerio aprašytas vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, stereotipas. Buvo manoma, kad autizmo spektro sutrikimą turi užsidarę, nuo kitų žmonių nutolę, vidutiniškai protiškai atsiliekančios, nekalbiniais būdais bendraujantys vaikai“ (Navickienė ir kt. 2019, p. 10). Autizmo spektro sutrikimas net ir dabar yra laikomas vienas painiausių sutrikimų, kurio nėra ne tik nustatytos tikslios priežasties, bet ir nėra rastas galutinis gydymas.

„Autizmas ir jo spektro sutrikimai – kompleksiniai raidos sutrikimai, kuriems iš esmės būdingi bendravimo ir socialinių santykių su kitais asmenimis sunkumai. Jie pasireiškia kokybiniais socialinio bendravimo, komunikacijos bei elgesio ypatumais ir yra vieni sudėtingiausių vaiko raidos sutrikimų“ (Navickienė ir kt., 2019, p. 10).

Autizmas – įvairiapusis raidos sutrikimas, kuris visada pasireiškia kiekviename atvejuje skirtingais požymiais (Zvicevičienė, 2018, p. 99). Šis sutrikimas dažniausiai išryškėja vaikams iki 3 metų ir pasireiškia šiose veiklose: komunikacijos, elgesio bei socialinio bendravimo.³ Jordan (2019, p. 331) teigia, kad autizmas pasižymi specifiniais bruožais, apimančias kelias sritis, įskaitant verbalinį ir neverbalinį bendravimą, socialinę sąveiką, motorinius stereotipus, sunkumus keistis bei ribotus interesus bei veiklas.

Pasak Aleksienės (2016, p. 17) autizmo atsiradimo priežasčių yra daug, dažniausiai atsirandantis dėl įvairių galvos smegenų struktūrinių ir funkcinių pakitimų.

Navickienė ir kt. (2019, p. 12) teigia, jog autizmas laikomas nespecifiniu sutrikimu ir net 50 proc. Atvejų siejamas su genetiniais veiksniais. Tačiau taip pat neatsiejami yra ir aplinkos veiksniai, kurie gali daryti papildomą poveikį, tai yra: dirvos, vandens ir maisto užterštumas cheminėmis

---

³ Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas. Valstybės žinios, 2011-07-21, Nr. 93-4428.

medžiagomis, tam tikrų medžiagų (pvz., folio rūgštis) stoka ir kt. (London ir Etzel, 2000, cit. iš Navickienė ir kt., 2019, p. 12). Vėlavičienės ir kt. (2019) autorių teigimu, autizmas, per pastaruosius 50 metų auga pasauliniu mastu ir šiuo metu atlikti tyrimai teigia, jog autizmo paplitimas pasaulyje dabar 1-2%. Berniukams šis sutrikimas nustatomas 4 kartus dažniau nei mergaitėms, o tai reiškia jog net apie 3% berniukų populiacijos turi autizmą. Lietuvos Higienos instituto duomenimis (2019) Lietuvoje 0–17 m. amžiaus vaikų, kuriems diagnozuotas bent vienas įvairiapusis raidos sutrikimas, skaičius 100 000 gyv. Nuo 2014 m. iki 2018 m. išaugo net 1,7 karto.

Autizmas, kaip ir visi kiti sutrikimai, turi dažniausiai pasitaikančius požymius. Pasak Jurevičienės (2020, p. 6) autizmo spektro sutrikimo požymių būna įvairių, tačiau pagrindinės sutrikimų sritys yra šios: socialinė sąveika; kalbinis arba nekalbinis bendravimas; ribotas pomėgių spektras bei pasikartojantis elgesys.

Socialinė sąveika. „Socialinė sąveika - kitaip socialinė interakcija – tai procesas, apimantis mūsų veiksmus ir atoveiksmius bendraujant“ (Giddens, 2005, cit. iš Aleksienė, 2016, p. 28). Visi asmenys, kuriems nustatytas autizmo spektro sutrikimas, turi socialinės sąveikos sutrikimų (Scheeren, Koon, Beeger, 2012). Daugelis autizmo spektro sutrikimą turinčių asmenų pripažįsta, jog nori bendrauti, užmegzti ir išlaikyti draugystę, tačiau neturi pakankamai socialinių įgūdžių (Bohlander, Orlich, Varley, 2011, p. 165). Aleksienės (2016, p. 13) teigimu mokyklose šie mokiniai nenori, vengia socialinio bendravimo. Todėl būtent šių įgūdžių stoka apsunkina ASS turinčių vaikų integraciją į mokyklą ir visuomenę (Grossard ir kt. 2017, p. 1). Navickienė (2019), East, Evans (2008) teigia, jog autizmo spektro sutrikimą turintys vaikai turi empatijos sutrikimų: nemoka užjausti kitų, suprasti kitų žmonių jausmus bei emocijas. ASS turintys asmenys prisipažįsta nemokantys paguosti kitų, jie nepastebi kad kitas nusiminęs, jei šis to nepasako ar aiškiai neparodo, pavyzdžiui, verkdamas (Baron, 2011, p. 166). Vėlavičienės ir kt. (2019, p. 31) atliktame tyrime paaiškėjo, jog paaugliai, kuriems nustatytas autizmo spektro sutrikimas, patiria sunkumų apibūdinant savo jausmus bei emocijas bei dažnai susiduria su nerimu, depresine nuotaika. Navickienės ir kt. (2019, p. 17) teigimu, jiems sunku priprasti prie nepažįstamų žmonių, ypač prie pasikeitusių plaukų ar naujų drabužių, kvapų, todėl vengia kontakto su nematytu žmogumi – mieliau pasirenka bendrauti su daiktais, o ne žmonėmis.

Komunikacija ir kalba. „Komunikacija – tarpasmeninis arba grupinis žmonių bendravimas, keičiantis patirtimi žodiniaiais ir nežodiniaiais signalais“ (Jovaiša, 2007, p. 123). „Kalba yra priemonė, įrankis, kuriuo žmonės bendrauja vienas su kitu, keičiasi mintimis ir pasiekia savitarpio supratimą“⁴. Vienas pagrindinių ASS požymių yra kalbos ir komunikacijos sutrikimas, sunkinantis bendravimą,

---

⁴ Lietuvos kalbos žodynas (LKŽ). <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2021-12-19].

mokymąsi (Arunachalam, Luyster, 2016, cit. iš Jurevičienė, 2020, p. 9). Pasak Aleksienės (2016, p. 27) su kalbos ir komunikacijos sutrikimais susiduria net virš 50 procentų vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ir tai yra vienas iš pagrindinių autizmo požymių.

Kai kurie vaikai niekuomet neišmoksta kalbėti. Kitų – kalbos raida labai atsilieka, o kai jie pagaliau pradeda vartoti kalbą, dažnai mechaniškai kartoja tuos pačius žodžius, frazes ar posakius, girdėtus televizijos reklamose, animaciniuose filmuose (East ir Evans, 2008, p. 22). Kartojamos frazės dažnai būna labai paprastos, buitiškos. Pavyzdžiui, vaikas gali kartoti žodžius, kuriuos ji ar jis girdėjo ir tai yra vadinama echolalija. Dažniausiai vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, kurie gali kalbėti, pasakys dalykus, visiškai nesusijusius su pokalbiu, kurį tuo metu turi. Tačiau kiti vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, gali turėti ypač „turtingą“ žodyną ir sugeba išsamiai kalbėti tam tikromis, jiems patinkančiomis temomis (Soucini ir kt., 2021, p. 691).

„Dėl kalbos ir komunikacijos problemų vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimų, dažnai kyla didelių sunkumų bendraujant su kitais žmonėmis“ (Navickienė ir kt. 2019, p. 17). Pasak Geležinienės Vasiliauskienės, Vyšniauskienės (2011, p. 23) autizmo spektro sutrikimą turintys vaikai sunkiai supranta ir savo kalboje naudoja ir verbalinę, ir neverbalinę komunikaciją, tai yra: veido išraiškas, kūno kalbą, gestus ar akių kontaktą. Tam pritaria autoriai Soucini ir kt. (2021, p. 691), jų teigimu, daugelis autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų turi problemų dėl žodžių ir sakinių reikšmės supratimo. Jie taip pat gali nesuprasti kūno kalbos bei skirtingų balso tonų. Vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, būdinga monotoniška kalba, jie vangiai įsitraukia į pokalbį, kalbėdami retai vartoja pirmąjį asmenį (aš), verbaliniu būdu sunkiai išreiškia savo norus, nesugeba atsakyti į užduotus klausimus (Aleksienė, 2016, p. 28). Pasak Ivoškuvienės, Balčiūnaitės (2002, p. 36) bet koks bandymas tokius vaikus įtraukti į bendravimą, jiems sukelia nerimą, baimę, įtampą.

Elgesys. „Elgesys – žmogaus veiksmai, atspindintys jo santykius su aplinka“ (Jovaiša, 2007, p. 68). ASS vis dažniau yra vertinamas kaip sutrikimas, susijęs su probleminiu elgesiu ir jo dažnumu (Samson ir kt. 2015). Pasak Aleksienės (2016, p. 29), kiekvienas vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą, ir jo elgesys yra skirtingi: vieni būna labai judrūs, nenurimstantys vienoje vietoje, o kiti – atvirkščiai, labai ramūs, tykūs. Daugelis vaikų pasižymi neįprastu elgesiu – pasikartojančiais, monotoniškais judesiais, pavyzdžiui: lingavimas, siūbavimas, galvos purtymas, sukimasis ratu ir kt. (Navickienė ir kt. 2019). Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą gali demonstruoti netinkamą elgesį: pasikartojantis mušimasis, pavojingas savęs žalojimas ar agresija (Tonello ir kt. 2018). Jurevičienė (2020, p. 10) išskiria ir šiuos elgesio ypatumus: griežtos rutinos, veiksmų sekos, dienvakės laikymosi; prisiryšimą prie tam tikrų daiktų; savitas interesų ratas; daiktų dėliojimas tam

tikra tvarka. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, pasižymi rutinos ir ritualų laikymusi: jiems nepatinka naujovės, sunku keistis, priprasti prie pasikeitusios aplinkos ar veiksmų. Išsigąsta, jei staiga pasikeitė kelionės tikslas, atsisako vilkėti naujus rūbus, ragauti dar nevalgyto maisto ar gėrimo (Aleksienė, 2016, p. 29). Tokie vaikai dažniausiai domisi tik smulkiomis detalėmis, o ne visu daiktu. Jiems daugiau įdomiau tyrinėti žaislinės mašinos ratukus nei pačią mašinėlę (Aleksienė, 2016, p. 27). Navickienė ir kt. (2019, p. 19) teigia, jog vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą susidomi kalendoriaus skaičiais, audinio raštais, linijomis ar kitomis mažomis, nereikšmingomis detalėmis.

Apibendrinant galima teigti, autizmas – raidos sutrikimas, kuris tęsiasi visą gyvenimą. Atsižvelgiant į skirtingų autorių išskiriamus bruožus, galime teigti, kad vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą patiria sunkumų: kalbos ir komunikacijos, socialinės interakcijos (bendravimo), elgesio srityse. Būtent dėl šių išvardintų sunkumų vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą sunkiau pasiekia ugdymosi sėkmę, kitaip tariant – nukenčia visas ugdymo procesas. Todėl tai tampa dideliu iššūkiu ugdytojams, pedagogams ir visiems kitiems ugdymo procese dalyvaujantiems dalyviams suteikti pilnavertį ugdymą.

1.2. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo(si) proceso organizavimo ypatumai ir ugdyme taikomos strategijos

Geležinienės, Vasiliauskienės, Vyšniauskienės (2011, p. 24) teigimu, mokiniai, turintys autizmo spektro sutrikimą, gali būti ugdomi tiek bendrojo ugdymo mokyklose, tiek specializuotoje mokykloje. Autorės Ivoškuvienė, Balčiūnaitė (2002, p. 64) teigia, jog vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas yra ilgas ir sudėtingas procesas. Tam pritaria ir Geležinienė Vasiliauskienė, Vyšniauskienė (2011, p. 24) jų nuomone, šių vaikų ugdymas kelia daug rūpesčių, tačiau dažniausiai jie kyla dėl specialistų nepasirengimo dirbti su tokiais vaikais, kompetencijų trūkumo bei netinkamo ugdymo pritaikymo.

Kadangi kaip ir anksčiau buvo minėta, jog nėra nei vieno tokio pat vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, tad ir ugdymas kiekvienam vaikui turi būti pritaikytas pagal jo poreikius ir galimybes. Taip teigia ir autorės (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė 2004, p. 37), kurios rašo, jog ugdant tokius vaikus, būtina atsižvelgti į jų stipriąsias bei silpnąsias puses. Tą pačią nuomonę palaiko ir Geležinienė Vasiliauskienė, Vyšniauskienė (2011, p. 24), autorių teigimu, ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimus, būtina pritaikyti ugdymo aplinką, o taip pat ir ugdymo programas, būtent atsižvelgiant į vaiko galimybes, poreikius bei gebėjimus. Diržytė, Mikulėnaitė, Kalvaitis (2016, p. 3) teigia, jog „svarbu įsigilinti į mokinių individualiųjų poreikių pažinimo aspektus, individualizuotų

ugdymo programų rengimo principus, ugdymo būdų ir metodų parinkimo, resursinių klasių steigimo poreikius.“

Rengiant ugdymo planą mokiniui, turinčiam autizmo spektro sutrikimą, svarbu atsižvelgti į poreikius ir jų tenkinimo tvarką. Kaffemanienė, Kulėšė (2020, p. 58) teigia, jog pagrindinė ugdymo strategija, ugdant vaikus turinčius autizmo spektro sutrikimą, yra individualizavimas, kuris apima: „ilgalaikio individualaus ugdymo plano sudarymą, ir dalykų mokymo programų pritaikymą, ir individualizuoto ugdymo pamokose organizavimą (mokymo uždavinių ir laukiamų rezultatų, mokymo(si) metodų ir pasiekimų vertinimo individualizavimą ir pan.)“ . Kaffemanienė, Kulėšė (2020, p. 58). Taip pat labai svarbu atitinkamai parengti individualizuotą ugdymo programą, kuria vadovaudamiesi visi vaiko švietime dalyvaujantys mokytojai, remdamiesi pateiktomis rekomendacijomis, patarimais, galėtų parengti individualias dalykų programas, kurios leistų mokiniui pagal jo gebėjimus pasiekti mokymosi sėkmę ir aktyviai dalyvauti klasės bei mokyklos veiklose (Navickienė ir kt., 2019, p. 27).

Sąvoka *strategija* turi daug reikšmių. Šis terminas yra vartojamas daugelyje sričių, tad reikia atkreipti dėmesį, kokiame kontekste jis vartojamas. Lietuvių kalbos žodyne⁵ šis žodis apibūdinamas taip: „Strategija – karo mokslo dalis, nagrinėjanti karo veiksmų parengimą, planavimą, vykdymą bei jiems vadovavimą, karyba“. Tarpautiniame žodžių žodyne⁶ galime rasti štai tokią sąvokos *strategija* reiškmę: „Strategija [gr. Stratēgia – vadovavimas] – 1. Ginkluotųjų pajėgų rengimo karui teorija ir praktika, karo planavimas ir kariavimas; 2. Politinės, visuomeninės kovos vadovavimo mokslas.“ Įvairiuose žodynuose galime pamatyti, jog ši sąvoka siejasi su vadovavimu, planavimu bei vykdymu. Pileckienės (2004, p. 24) teigimu sąvoka „strategija“ reiškia sumanymą, kaip turi būti pasiektas, įgyvendinamas užsibrėžtas tikslas. Šiame darbe terminas *strategija* suvokiamas kaip būdas pasiekti ugdymosi sėkmę vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, taikant įvairias strategijas.

Gedvilienės, Zuzevičiūtės (2007) teigimu ugdymo strategijos – tai dvipusis procesas, kuris vyksta tarp mokinio ir ugdytinio, turintis tikslą ir būdus, metodus tuos tikslus pasiekti. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymas kupinas iššūkių, todėl būtina yra ieškoti būdų, kaip pateikti mokymosi programą įdomiau, suprantamiau ir kuo tinkamesniais metodais, strategijomis. Šiuolaikinis mokytojas turėtų taikyti tokias ugdymo(si) strategijas, kurios leistų mokiniams atsiskleisti, padėtų pasiekti mokymosi sėkmę, didintų motyvaciją bei leistų tobulėti. Harrower, Dunlap (2001, p. 764)

---

⁵ *Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ)*. <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2021-12-19].

⁶ *Tarpautinių žodžių žodynas*. <https://tzz.lt/> [žiūrėta 2021-12-19].

teigia, jog pedagogai turi turėti žinių ir prie empiriškai patvirtintų strategijų, kurios padėtų inkluzinio ugdymo(si) procese.

Nėra vieno pačio geriausio ugdymo metodo kiekvienai mokymo(si) situacijai (Garuccio, 2004, cit. iš Ngware, Mutisya, Oketch, 2014, p. 48). Todėl būtina taikyti kelis ugdymo metodus, jog vaikas galėtų patirti mokymosi sėkmę. Kaip teigia Jokubaitienė, Ališauskas (2019, p. 75) ugdymo unikalumą, visų pirma, lemia vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, heterogeniškumas ir taikomų ugdymo strategijų bei metodų gausa ir įvairovė. Dabar pasaulyje gausu įvairių metodų, priemonių. Svarbiausia specialistams pasirinkti iš daugybės siūlomų metodų tinkamiausius jų ugdomiems vaikams, kurie labiausiai atskleistų jų stipriąsias puses, leistų tobulėti ir ugdytų jų labiausiai sutrikusias funkcijas. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymas kupinas iššūkių, todėl būtina yra ieškoti būdų, kaip pateikti mokymosi programą įdomiau, suprantamiau ir kuo tinkamesniais metodais, strategijomis. Šiuolaikinis mokytojas turėtų taikyti tokias ugdymo(si) strategijas, kurios leistų mokiniams atsiskleisti, padėtų pasiekti mokymosi sėkmę, didintų motyvaciją bei leistų tobulėti. Skirtingi autoriai nurodo skirtingas bendradarbiavimo strategijas: *bendradarbiavimas su tėvais* (Krampač – Grljušič ir kt., 2021); *bendraamžių tarpininkavimas* (Harrower, Dunlap 2001); *bendraamžių mokymas* (Harrower, Dunlap 2001).

Bendradarbiavimas su tėvais. Krampač – Grljušič ir kt. (2021, p. 226) teigimu – kokybiškas tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas ir partnerystė yra reikšmingas veiksnys siekiant sėkmingo mokinių su negalia įtraukimo į inkluzinį ugdymą. „Tėvai yra ne tik vaiko galimybių ir poreikių ekspertai, bet ir lygiaverčiai ugdymo dalyviai, atstovaujantys vaiko poreikiams ir galintys daryti svarbų poveikį įtvirtinant ugdytinus vaiko socialinius įgūdžius šeimoje ir kitose neformaliose aplinkose (Jurevičienė, 2020). Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas yra pageidautinas ir neišvengiamas, turintis įtakos vaiko mokymuisi, asmeniniam vystymuisi ir elgesiui. „Šeimos nariai turi daugiausiai žinių apie vaiką, jo savybes, mėgstamą aplinką, perspektyvą šeimos pokyčiuose“ (Bailey, McWilliam, 1993, cit. iš Jurevičienė, 2012, p. 64). Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas yra pageidautinas ir neišvengiamas, turintis įtakos vaiko mokymuisi, asmeniniam vystymuisi ir elgesiui. Jordan ir kt. (2019, p. 331) nurodo, kad praktikoje būtina naudoti šią strategiją, norint užtikrinti, kad būtų pasiekti teigiami ir geriausi rezultatai. Bendradarbiavimas taip pat turi būti orientuotas į šeimą ir asmenį, aktyviai įtraukiant visą šeimą ir vaiką, turintį autizmo spektro sutrikimą, į sprendimų priėmimą ir planavimą. Tam pritaria ir Ivoškuvienė, Balčiūnaitė (2002, p. 126). Autorių teigimu, keičiant vaiko elgesį, svarbu, kad keistųsi ir pačių tėvų elgesys. Kadangi tėvai nori staigių vaiko pokyčių, tačiau dažniausiai jie būna vos pastebimi, todėl tėvams būtina paaiškinti, kad jie taip pat gali

ir turi būti aktyvūs komandos nariai, o darbas nenutrūktų ir greičiau būtų pasiekti geriausi rezultatai vaiko labui.

Bendraamžių tarpininkavimas (angl. *Peer-mediated interventions*). Dėl socialinių santykių trūkumų, vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, buvo propaguojamos tarpininkavimo intervencijos su bendraamžiais, kaip potencialiai naudingi metodai, padedantys autizmą turintiems vaikams dalyvauti bendrojo ugdymo klasėse (Harrower, Dunlap 2001, p. 769). Platos, Wojaczek (2018) šį metodą apibūdina taip: tarpininkaujanti intervencija – tai reiškinys, kai įprastos raidos bendraamžiai atrenkami, apmokomi ir tampa mokytojais, palaikytojais asmenims, turintiems autizmo spektro sutrikimą. Barbara ir kt. (2021, p. 14) atlikto tyrimo metu atskleidė svarbią išvadą, jog dalyviams patiko ši socialinė intervencija ir bendraamžių tarpininkavimas su mokiniais, turinčiais autizmo spektro sutrikimą, davė teigiamų rezultatų: mokiniai jautėsi drąsiau, galėdavo patys be suaugusiojo užsisakyti maisto mokyklos valgykloje bei jautėsi drąsesni bendraudami su naujais, nepažįstamais žmonėmis.

Bendraamžių mokymas (angl. *Peer tutoring*). Bendraamžių mokymas susideda iš dviejų sugrupuotų mokinių, kurie dirba pagal bet kokią mokymo strategiją, o vienas iš jų teikia pagalbą, nurodymus ir grįžtamąjį ryšį kitam (Harrower, Dunlap 2001, p. 771). Hott ir kt. (2014, p. 110) šį metodą apibūdina: bendraamžių mokymas – tai tokia mokymo strategija, kuris įtraukia mokinius mokytis ir dirbti kartu, praktikuoti akademinis ar elgesio įgūdžius. Autoriai sutaria, kad strategija teikia teigiamus rezultatus: tyrime, kuriame buvo nagrinėjama bendraamžių mokymo strategija, vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą, mokantis skaityti, pastebėta, jog skaitymo vertinimo rezultatai pagerėjo, mokiniai gebėjo teisingai atsakyti į teksto suvokimo klausimus (Kamps, Barbeta, Leonard, & Delquadri, 1994, cit. iš Harrower, Dunlap 2001, p. 771).

Miltenienės, Ališauskienės (2018, p. 18) teigimu „inkliuzinio ugdymo politika, kultūra ir praktika užtikrina mokyklos pasirengimą priimti visus besimokančiuosius, nepaisant individualių ypatybių, kliūčių ar sunkumų, ir užtikrinti kokybišką kiekvieno ugdymąsi“. Tai reiškia, jog ne mokinsys, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių turi keistis, o įstaiga privalo keisti nusistovėjusias vertybes, nuostatas, kurti saugią ir tolerantišką ugdymo(si) aplinką. Leach ir Duffy (2009, p.32) nurodo tokias tris vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo strategijas: *prevencinė, palaikinti ir įveikos*. Autorių teigimu, prevencinė ir palaikančioji strategijos sutelktos į tai, ką galima būtų pakeisti aplinkoje ir kaip pakeisti kitų vaiko ugdyme dalyvaujančių suaugusiųjų ir bendraamžių elgesį, siekiant skatinti teigiamą, autizmo spektro sutrikimą turinčio vaiko, elgesį. Kai mokytojai sutelks dėmesį į tokius svarbius pokyčius ir stengsis keistis patys bei keisti kitus vaiko, turinčio

autizmo spektro sutrikimą, ugdyme dalyvius, o ne stengsis pakeisti mokinį, tada sėkmė ugdyme bus didesnė.

Preveninės strategijos – tai tokios strategijos, kurias pedagogai naudoja dar prieš pradėdami mokyti. Preveninėmis strategijomis siekiama išvengti nedidelių elgesio problemų klasėje ar sumažinti chaosą, kad pamokos vyktų sklandžiai ir veikla būtų tinkamai suplanuota jau iš anksto. Dėl bendravimo ir socialinės sąveikos sutrikimų bei nepageidaujamo elgesio, su kuriais dažnai susiduria mokiniai, turintys autizmo spektro sutrikimą, reikėtų taikyti prevencines strategijas, kad šie mokiniai pasiektų mokymosi sėkmę. Priešingu atveju gali kilti įvairių elgesio problemų ir mokymosi sunkumų Leach ir Duffy (2009, p. 33). Preveninėms strategijoms priskiriamos:

1. **Socialinės istorijos** (angl. *Social stories*) – Gray (2003) sukurta strategija. Tai trumpos, pagal kiekvieno mokinio poreikius individualizuotos istorijos, suteikiančios vaikams socialinės informacijos. Wright ir kt., (2020); Benish, Bramlet (2011); Golzari (2015) atlikti tyrimai nurodo, jog socialinės istorijos turi teigiamą poveikį: mažina stresą, leidžia suprasti asmeninę informaciją, padeda suprasti kitų žmonių emocijas, skatina socialiai priimtina elgesį, padeda įgyti naujų patirčių, ugdo socialinius įgūdžius. Rodomose socialinėse istorijose, vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, nurodoma: kas nutiko; kaip tai atsitiko; kodėl įvyko toks įvykis; kaip jaučiasi žmonės socialinėje istorijoje ir ką apie tai jie mąsto (Okada, Ohtake, Yanagihara, 2010).

2. **PECS** (angl. *Picture Exchange Communication System*) - tai komunikacijos sistema keičiantis paveikslėliais, piktogramomis pagrįsta augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos forma. Nors sistema tinkama naudoti įvairiems asmenims, turintiems komunikavimo sutrikimų, dažniausiai ji yra naudojama vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą. Įrodyta, kad *PECS* yra gana perspektyvi, naudinga priemonė skatinanti bendravimą su vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą (Ganz, Simpson, Lund, 2012, p. 176). PECS savybė yra paveikslėlių kortelės, kuriose yra paveikslėlių, dar vadinamų piktogramomis, vaizduojančių objektus (pvz., kamuoliuką, kompiuterį, sausainį), žmones (pvz., mamą, tėtį), ar veiklą (pvz., apkabinti, piešti). Piktogramos gali būti padarytos naudojant kompiuterines technologijas arba realias nuotraukas.

3. **Vizualios dienotvarkės** (angl. *Visual schedules*) – vizualios dienotvarkės naudojamos siekiant orientuoti mokinius, informuojant apie numatomą įvykių seką, naudojant paveikslėlius, simbolius ir (arba) rašytinę kalbą. Manoma, kad toks įvykių sekos demonstravimas, sumažina nerimą, probleminį elgesį asmenims, turintiems autizmo spektrą (Macdonald ir kt., 2018). Nacionalinis autizmo centras (2015) nurodo, kad vizualios dienotvarkės yra naudingi skatinant mokinių, turinčių autizmo spektro sutrikimą, savarankiškumą ir padeda mokiniams planuoti bei jaustis saugesniems.

4. **Aplinkos pritaikymas** (angl. *Environmental arrangements*) – fizinę aplinką sudaro garsai, kvapai, apšvietimas, erdvės išdėstymas ir visa tai gali turėti įtakos mokymosi procesui. Svarbu, kad būtų tinkamai pritaikyta klasės aplinka, kad būtų sumažinta kuo daugiau sensorinių dirgiklių, kurie trikdo vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą ir kelia mokymosi kliūčių. Visos mokymosi aplinkos privalo turėti aiškią struktūrą besimokantiems, o tai skatina savarankiškumą ir padeda sumažinti nerimą.

Palaikančiosios strategijos (pagalbos) (angl. *Supportive*) – siekiant užtikrinti, kad vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą gautų visapusišką naudą iš ugdymosi klasėse, gali būti naudojamos įvairios pagalbinės strategijos, kurios pagerintų mokymąsi:

1. Taikomoji elgesio analizė (ABA) – tai yra vienas iš labiausiai taikomų ir moksliskai pagrįstų metodų (Navickienė ir kt. 2019, p. 28). Cooper, Heron, Heward (2007) teigia, jog taikomoji elgsenos analizė yra metodas, leidžiantis atrasti aplinkoje esančius kintamuosius, kurie turi įtakos socialiai reikšmingam elgesiui ir leidžia keisti bei sukurti naują elgesio keitimo technologiją, remiantis stebėjimais. ABA yra gerai išvystyta mokslinė disciplina, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas socialinei ir kitų aplinkos modifikacijų analizei, pageidaujamo elgesio kūrimui, įgyvendinimui ir įvertinimui, sukeltant reikšmingus žmogaus elgesio pokyčius (Behavior Analyst Certification Board, 2014, p. 4). „Šio metodo pagrindinis tikslas – sustiprinti socialiai priimtina elgesį (pvz., socialinės sąveikos inicijavimą) arba sumažinti probleminį elgesį (pvz., agresiją)“ (Navickienė, 2019, p. 28). Vienas iš pagrindinių taikomų dalykų, taikant ABA yra - teigiamas paskatinimas. „Teisingai atlikus užduotį, vaikas skatinamas mėgstamu maistu, daiktu, veikla, užsiėmimu ar pan.“ (Navickienė ir kt. 2019, p. 28). Kai po tinkamo elgesio yra kažkas įvertinama (gaunamas atlygis), dažniausiai žmogus tokį elgesį pakartoja dar kartą. Todėl tai skatina elgesio keitimąsi ir leidžia mažinti, pakeisti nepageidaujamą elgesį ir keisti jį į pageidaujamą.

2. Įvairių metodų naudojimas – padidinti aktyvų įsitraukimą mokymo metu pamokas, gali būti naudojamos įvairios pagalbinės strategijos. Labai svarbu pateikti ugdymo turinį geriausiai mokiniui suprantamu būdu, pvz.: informaciją pateikti vizualiai, žodžiu, modeliuojant ir (arba) kinestetiniu būdu (Simson, de Boer-Ott, Smith-Myles, 2003, p. 122). Naudokite žodinius nurodymus kartu su vaizdiniais nurodymais: tai gali būti diagramos, lentelės, žemėlapiai ir pan (Leach ir Duffy 2009, p. 34).

3. Diferencijuotas vertinimas – tai mokinio žinių patikrinimas, atsižvelgiant į jo stiprybes (pvz.: vietoje žodinio atsiskaitymo, vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą, galėtų piešti ar rašyti) Leach ir Duffy (2009, p. 34).

Įveikos strategijos (angl. Corrective) - tai pozityvaus elgesio palaikymo modelis, kurį rekomenduojama naudoti keičiant probleminį vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, elgesį. Įveikos strategijos naudojamos tik tada, jei nepavyko išspręsti problemų, pasitelkiant prevencines ir palaikančiąsias strategijas. Įveikos (elgsenos valdymo) strategijos taikomos, kai buvo nesilaikoma klasės ar mokyklos taisyklių arba pasireiškė itin trikdantis elgesys. Įveikos (elgesio valdymo) strategijos gali būti įgyvendinamos tiek klasėje, tiek už jos ribų.

Apibendrinant galima teigti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymas – daug iššūkių keliantis procesas tiek pedagogams, tiek tėvams. Apžvelgus autorių nuomones, galima teigti, jog labai svarbu pažinti mokinį: išvelgti jo stipriąsias, silpnąsias puses, suprasti, kas jam sekasi geriausiai, o kur patiria sunkumų. Norint ugdymo procese pasiekti norimų rezultatų, svarbu individualizuoti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymą, įsigilinti į ugdymo programų principus, taip pat parinkti tinkamus ugdymo metodus, pritaikyti ugdymo aplinką. Tad visos šios sudedamosios dalys gali padėti šiems mokiniams palengvinti ugdymosi kelią, leisti įsilieti į mokyklos gyvenimą ir patirti sėkmę ugdymosi procese.

Apibendrinant galima teigti, jog nėra vieno tokio paties vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, visi jie skirtingi, todėl ir ugdymo metodus, strategijas reikia taikyti skirtingus, atsižvelgiant į vaikų stiprybes, poreikius. Svarbu pažinti kiekvieną vaiką, suprasti jį, atpažinti jo stipriąsias puses, ugdyti tas sritis, kuriose vaikas patiria sunkumų, atrinkti geriausias ir vaikui tinkamiausias strategijas, jog būtų pasiekti geriausi mokymo(si) rezultatai. Tinkamai parinktos strategijos, ugdymo turinys leidžia vaikui pasiekti ugdymo sėkmę bei geriausius pagal jo poreikius leidžiamus rezultatus. Taip pat labai svarbu ir bendradarbiavimas su kitais vaiko ugdytojais, tėvais ar šeima, kad ugdymas nenutrūktų, kad visi galėtų išreikšti savo norus, tikslus, vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, ugdymo planavime. Visi šie komponentai labai svarbūs, norint pasiekti ugdymo sėkmę bei geriausią rezultatą vaikui.

2 skyrius. VAIKŲ, TURINČIŲ AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ, SĖKMĖS ATVEJŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija. Šis tyrimas buvo atliekamas laikantis kokybinio tyrimo metodikos. Kokybinis tyrimas leidžia išsamiau pažvelgti, išsiaiškinti individų patiriamus sunkumus, išgyvenimus ar sėkmes. Šiuo metodu galima gauti išsamesnę, gilesnę informaciją apie tiriamuosius. „Kokybiniai tyrimai dažniausiai nėra reprezentatyvūs griežtąja prasme, bet pateikia kur kas gilesnę ir platesnę informaciją nei kiekybiniai tyrimai“ (Tidikis, 2003, p. 357). Bitinas (2013, p. 109) pateikia tokius kokybinio tyrimo ypatumus: 1) *tyrimo atvirumas* (tyrėjas atlieka tyrimą be iš ankstinių nusistatymų); 2) *holistinis požiūris į objektą* (tyrėjas stengiasi kuo labiau gilintis į detales, išsamiai išanalizuoti situaciją. Pagrindinis dėmesys sutelkiamas į ugdymo procesus); 3) *konteksto įtaka* (tyrėjas siekia išsiaiškinti pagrindinio objekto ypatybes natūralioje aplinkoje); 4) *kokybiniai duomenys* (tyrėjas orientuojasi į pavienes situacijas, kurioms priskiriamas individualumas, autentiškumas. Tyrime analizuojami dalyvių pasisakymai apie tam tikras situacijas); 5) *tyrėjas kaip pažinimo instrumentas* (tyrėjas tiesiogiai bendrauja su tiriamaisiais, stengiasi išlikti neutralus, stengiasi suprasti ugdymo proceso ypatumus).

Žydžiūnaitė, Sabaliauskas (2017, p. 23); Gaižauskaitė, Valavičienė (2016, p. 23) pateikia tokius kokybinio tyrimo žingsnius: 1) *bendrieji tyrimo klausimai*; 2) *tinkamų dalyvių parinkimas (atranka)* (imties atrankos metodas (tyrėjas renkasi pagal išsikeltą tyrimo tikslą); 3) *duomenų rinkimas* (metodo pasirinkimas: interviu/stebėjimas); 4) *duomenų analizė* (orientuojamasi į konkretų atvejį, duomenų kodavimas, susiejant juos su tiriamaisiais, duomenų interpretavimas).

Vienas iš kokybinio tyrimo būdų yra **atvejo tyrimas** (ang. *Case study*). „**Atvejo analizė** – intensyvus individo, situacijos ar aplinkos specifinių savybių tyrimas“ (Trochim, 2002, cit. iš Kaffemanienė, 2006, p. 42). Būtent šiam darbui ir buvo pasirinkta atvejo analizė. Metodo pasirinkimą nulėmė išsikeltas tikslas – atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo sėkmės ypatumus, remiantis ugdymo dalyvių pasakojimais, patirtimis. Naudojant šią strategiją, galima gilintis į žmonių jausmus, elgseną, objekto ypatumus, kurių neįmanoma iširti kitomis tyrimo strategijomis (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008, p. 138). Atvejo tyrime didžiausias dėmesys skiriamas vienam objektui, individui, o ne grupei, tam, kad išsamiai išanalizuoti ir visapusiškai iširti atvejį. Kaffemanienė (2006, p. 42, cit. iš Trochim, 2002, Tellis, 1997) pažymi, jog atvejo analizės tyrimuose

gali būti naudojama ir ne viena metodika, dažniausiai taikomi įvairūs metodai, dariniai, tokie kaip: dokumentų tyrinėjimas, nestruktūruotas interviu, stebėjimas ir panašiai.).

Tyrimo duomenų rinkimo metodai. Tyrimui duomenys buvo renkami analizuojant dokumentus, pasirinkti 2 vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą. Tada buvo apklausiami ugdymo dalyviai (taikant pusiau struktūruotą interviu). „*Pusiau struktūruotas interviu* – iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai. Pusiau standartizuoto interviu procedūra ir klausimai standartizuojami tik iš dalies“ (Tidikis, 2013 p. 467). Taikant šį interviu metodą tyrėjas pasilieka galimybę keisti klausimų eigą ar užduoti papildomų klausimų, siekiant išgauti išsamesnės informacijos, tačiau interviu išlieka neformalus. Pasak Gaižauskaitės, Valavičienės (2016, p. 79) *individualus kokybinis interviu* atliekamas gyvai su vienu žmogumi. Pokalbis yra išsamus ir paprastai remiasi lanksčios struktūros klausimais. Tyrėjas šiuo būdu siekia kuo išsamiau išanalizuoti tiriamąjį objektą. Buvo pasirinktas šis metodas, siekiant išanalizuoti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo sėkmę lemiančius veiksnius. Atliekant interviu su kiekvienu atskirai ugdymo dalyviu, suteikė galimybę geriau išnagrinėti tyrimo objektą, buvo gaunama konkretesnė, išsamesnė informacija. Tyrimas atliktas 2022 m. balandžio mėnesį. Tyrimo duomenys apdoroti turinio analizės metodu.

Pusiau struktūruoto interviu klausimai pedagogams ir specialistams buvo suskirstyti į tokius blokus: 1) *demografiniai duomenys*; 2) *vaiko galios ir patiriami sunkumai*; 3) *vaiko reakcijos į sėkmes/nesėkmes ir skatinimą*; 4) *sėkmingą ugdymą lemiantys faktoriai*; 5) *vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdyme taikomos strategijos*; 6) *visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas*. Vidutinė vieno interviu trukmė 35 minutės. Interviu klausimai tėvams į tokius blokus: 1) *demografiniai duomenys*; 2) *vaiko galios ir sunkumai*; 3) *vaiko ugdymo organizavimas ir džiuginantys/tobulintini aspektai*. Vieno individualaus interviu trukmė – 40 minučių.

Tyrimo etika. Tyrimo dalyviams buvo nurodytas tyrimo tikslas – atskleisti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo ypatumus ir sėkmės atvejus. Pranešama, kad bus laikomasi konfidencialumo: vardai pakeisti, ugdymo įstaigos pavadinimas taip pat neminimas. Tyrimo dalyviams leidžiama neatsakyti į nenorimus klausimus. Interviu su pedagogais ir specialistais vyko jų darbovietėje iš anksto sutartu, jiems patogiu metu. Interviu su mama vyko iš anksto sutartu laiku, namuose. Gavus tyrimo dalyvių sutikimą, visi interviu buvo įrašomi į diktofoną, vėliau transkribuojami

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo imtis ir dalyviai. Tyrimo dalyviai buvo atrenkami pasitelkiant *tikslinės imties atrankos būdą*, laikantys numatytą kriterijų: pedagogai ir specialistai ugdytys vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą ir tėvai, auginantys šiuos vaikus. Interviu pasirinkta apklausti šiuos ugdymo dalyvius: klasės mokytoją, mokytojos padėjėją, kineziterapeutę, logopedę ir tėvus (ugdymo dalyviai koduojami pirmosios raidėmis, pavyzdžiui: klasės mokytoja **KM**). Kadangi jie yra artimiausia vaiko aplinka, labiausiai pažįsta vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą ir geriausiai gali apibūdinti šių vaikų esamą ugdymosi situaciją. Deja, buvo apklausta tik viena mama (berniuko), kadangi mergaitės mama visiškai nesidomi ugdymo reikalais. Išsamiau nuspręsta analizuoti 2 atvejus (atvejai koduojami **Deimantas** ir **Raminta** (vaikų vardai pakeisti)). Vidutinis tyrimo dalyvių amžius – 42 m. Pedagogų ir specialistų darbo stažas – 16 metų. 1 lentelėje pateikti demografiniai duomenys apie tyrimo dalyvius.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys

Atvejo kodas	Pareigos (kodas)	Kvalifikacija	Amžius	Darbo stažas
Deimantas (D)	Klasės mokytoja (KM)	Vyresnioji mokytoja	55	29
	Mokytojo padėjėja (MP)	Vidurinis išsilavinimas	35	6
	Logopedė (Log)	Vyresnioji logopedė	55	29
	Kineziterapeutė (KZ)	Gydomojo fizinio ugdymo vyresnioji mokytoja	34	11
	Mama (M)	Vidurinis išsilavinimas	37	-
Raminta (R)	Klasės mokytoja (KM)	Vyresnioji mokytoja	55	29
	Mokytojo padėjėja (MP)	Vidurinis išsilavinimas	35	6
	Logopedė (Log)	Vyresnioji logopedė	33	8

2.3. Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmingo ugdymo atvejų analizė

Siekiant išsamesnio ir gilesnio šių atvejų vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, pažinimo, toliau pateikiama informacija apie juos:

Deimantas. Berniukui 9 metai, jis mokosi bendrojo ugdymo mokykloje, specialiojoje klasėje. Berniukui nustatyti labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai bei konstatuota negalia ir vaikystės autizmas. Klasėje dirba ir mokytoja, ir mokytojos padėjėja. Mantas du kartus per savaitę lanko logopedines pratybas bei 2 kartus kineziterapiją (kadangi berniukui nustatytas judesio ir padėties sutrikimas (nepatikslintas paralyžius). Taip pat berniukas privačiai dar lanko logopedines pratybas bei taikomąją elgesio terapiją. Taip pat kartą per metus lanko delfinų terapiją ir gydomi sanatorijose.

Informacija iš dokumentų (PPT bei sanatorių išrašai). Psichologinis vertinimas: kontaktas apsunkintas, minimaliai palaiko akių kontaktą. Berniukui būdingas didelis jautrumas, mažas energingumas manipuliuojant stimuline medžiaga, mažas ritmiškumas bei mažas gebėjimas prisitaikyti.

Galios: Kalba daugiau atlieka emocinę funkciją. Labai minimaliai, tačiau domisi stimuline medžiaga. Geba piešti linijas, versti knygutę. Žiūri paveikslėlius ir matomus objektus susieja su pavadinimu. Neblogas mechaninis išmokimas. Kartais atlieka funkcinis veiksmus. Geba skirti spalvas, formas.

Sunkumai: kalba neatlieka intelektinės funkcijos (žodžių netaria, skleidžia garsus). Labai žemas kalbinės komunikacijos lygis, gebėjimas ją mėgdžioti bei suprasti. Stereotipiškai manipuliuoja objektais. Sunkiai sekasi žaisti mėgdžiojimą, kai reikia remtis žiniomis apie tam tikrų daiktų ir veiksmų socialines funkcijas, taip pat suvokti save kaip asmenį. Labai žemas stambiosios motorikos koordinacijos ir kontrolės lygis.

Raminta. Mergaitei 8 metai, ji mokosi bendrojo ugdymo mokykloje specialiojoje klasėje. Mergaitei nustatyta negalia dėl įvairiapusio raidos sutrikimo, dideli specialieji ugdymosi poreikiai. Klasėje dirba mokytoja ir mokytojos padėjėja. Klasėje iš viso 12 vaikų. Mergaitę kartą į savaitę lanko logopedines pratybas mokykloje ir 2 kartus lankosi pas kineziterapeutę. Taip pat Raminta lanko hipoterapiją (mokykloje yra žirgynas, kurį ir įsteigė mergaitės mokytoja), mergaitei tai labai patinka ir veikia ją pozityviai, gerina emocinę būklę.

Informacija iš dokumentų (PPT). Supranta elementarias instrukcijas. Trumpai sukaupia dėmesį ir domisi tik ta veikla, kuri jai įdomi. Daugiausiai bendrauja neverbaline kalba, verbalinėje kalboje kartais vartoja angliškų žodžius. Nenoriai bendrauja su bendraamžiais, nori būti nuošalyje.

Galios: geba piešti be pagalbos. Pažįsta kai kurias spalvas, su pagalba skiria geometrines figūras. Geba skaičiuoti iki 10. Vykdo paprastas instrukcijas: ateik, paimk, padėk ir pan. Geba nukopijuoti žodžius spausdintėmis raidėmis. Geba po užsiėmimo susitvarkyti darbo vietą.

Sunkumai: nenoriai eina į kontaktą su nepažįstamu žmogumi. Nelinkusi laikytis nurodymų, kiek agresyvi. Turi elgesio problemų. Menki socialiniai įgūdžiai.

Tyrimo metu buvo norima atskleisti šių dviejų pasirinktų atvejų galias, stiprybes. Todėl tyrimo dalyviams buvo užduotas klausimas: „*Kokias šio mokinio/vaiko galias išskirtumėte?*“.

2 lentelė

Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, galios (N=8)

Subkategorija	Empirinių indikatorių pavyzdžiai
Regimasis suvokimas (N=3)	va būtent vizualiai, viskas jam turi būti pateikta vaizdžiai, kadangi mokymosi stilius pas jį regimasis. (D, KM); Svarbiausia tai jam vaizdžiai viską, prisinešam mes čia daiktų visokių, liečiam, čiupinėjam<...> (D, Log); Pas ją regimasis mokymosi stilius, tai ji viską atkartoja puikiai (R, KM).
Meniniai sugebėjimai (N=5)	savarankiškai spalvina, piešia žmogeliukus, jokios pagalbos net nereikia ir net labai gražiai (R, KM); Mėgsta piešti, darbelius daryti, tai puikiai sekasi jai (R, Log); Mergaitė labai gražiai piešia (R, MP); patinka groti instrumentais, būgnais va ypač, namuose yamaha žinau groja. (D, KM); Yamaha jam labai patinka groti, bando net su dviem rankom jau (D, M).

Šioje tyrimo dalyje buvo išskirtos ***Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, galios*** (N=8) ir išskiriamos subkategorijos: *regimasis suvokimas* (N=3), *meniniai sugebėjimai* (N=5). Interviu duomenys atskleidė, jog tėvai, pedagogai ir specialistai geba išsakyti, atpažinti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, galias. Mokslinėje literatūroje galima rasti, jog vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą dažnai pasižymi kūrybiniais, meniniais sugebėjimais (Lee, 2020; Kirchner, 2016). Kirchner (2016) atliktame tyrime yra teigiama, jog kūrybiškumas yra labai dažnai tyrimuose pasitaikanti stiprybė, kalbant apie vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, galias. Šis tyrimas taip pat įrodė, jog vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, yra gabūs meniniams sugebėjimams, todėl nenuostabu, kad tyrimo dalyviai išskyrė šią galią kaip teigiamą savybę ir ja naudojasi ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą. Kita išryškėjusi subkategorija – *regimasis suvokimas*. Guy ir kt. (2019) nurodo, kad asmenys, turintys autizmo spektro sutrikimą pasižymi geru regimuoju suvokimu ir geba puikiai

atlikti vaizdines užduotis. Jokubaitienės, Ališausko (2019, p. 74) atliktame tyrime išaiškėjo, jog vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą taip pat turi puikų vizualinės informacijos suvokimą ir šis suvokimas yra įvardijama kaip šių vaikų stiprybė. Džiugu, kad ir šiame atliktame tyrime, tyrimo dalyviai regimąjį suvokimą taip pat įvardijo kaip stiprybę ir organizuoja ugdymo procesą, atsižvelgdami į šią stiprybę.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama atskleisti su kokiais sunkumais susiduria ugdymo proceso dalyviai, ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą. Todėl interviu metu dalyviams buvo užduotas klausimas „*Su kokiais sunkumais susiduriate ugdydami vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą?*“.

3 lentelė

Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, patiriami sunkumai ugdymo procese (N=21)

Subkategorija	Empirinių indikatorių pavyzdžiai
Destruktyvus, socialiai nepageidaujamas elgesys (N=8)	<...>elgesio problemos, jei jau užsispiria, vartosi, cypia, klykia, atiminėja daiktus iš kitų, skriaudžia, tai jau nieko nepadarysi (D, KM); Būna tokių elgesio išsišokimų: erzina vat mergaites, jei nepatinka, ims baubti, tai dar labiau kitus erzina, o jis tuo mėgaujasi. (D, MP); Tai elgesio problemos, jis būna atsistoja, neklauso, vaikšto, tai po stalu palenda; tik va kartais užsispiria, nenori, nedirba. (D, Log); Nuotaikų kaitos pas jį dažnos, jei susierzinęs, tai ir blogai elgsis, nieko ir nepadarysi, neatliksi. (D, KZ); Elgesio problemų turi: pas ją yra rėkimas, drąskymasis, be proto... (R, KM); Jei nesupranta užduoties, jei neišėjo užduotis, jai nepatinka, ji nežino ką daryti ir iškart puola į isteriją, ji puola, drąsko, gali sudrąskyti viską<...> (R, KM); turi elgesio problemų: rėkia labai, cypia. (R, MP); <...>jei jau kažkas nepatinka jai, prasideda destruktivus elgesys pasireiškiantis verkimu, garsažodžių nevaldomu tarimu (R, Log).
Kalbos ir komunikacijos sunkumai (N=7)	<...> nekalba. (D, M); Nekalba tik jis (D, Log); <...> negarsiai, ne balsu, kadangi nekalba jis. (D, MP); Didžiausias sunkumas,

	problema, tai, kad jis nekalba... (D, Log); Kada ji šneka, nesuprasi, ką kalba... Savarankiškos kalbos nėra, mes jos nesuprantam (R, KM); Vat ji kalba dažniausiai savo kalba, nesuprasi net. (R, MP); <...> dažniausiai nesuprantama kalba kalbėdavo ir dabar dar kalba (R, Log).
Savarankiškumo ir socialinių įgūdžių stoka (N=6)	<...>savarankiškumo trūksta, neapsirengia pats (D, M); Su draugais nelabai nori bendrauti (D, KM); Socialinių įgūdžių visiškai neturi, nemoka ir nenori bendrauti su kitais, negeba dirbti grupėse (R, KM); nepatinka jai draugija<...> (R,KM); Negali prie jos prisiliesti niekas, nenori kitų vaikų šalia (R, MP); Savarankiškumo reikėtų didesnio<...> (R, KM).

Šioje tyrimo dalyje buvo išskirta kategorija *Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, patiriami sunkumai ugdymo procese* išryškėjo tokios subkategorijos: *savarankiškumo bei socialinių įgūdžių stoka* (N=6), *destruktyvus elgesys* (N=8), *kalbos ir komunikacijos sunkumai* (N=7). Teorinėje dalyje jau buvo aptartos sritys, kuriose vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, patiria sunkumų, tai: socialinė sąveika, kalbėjimo, komunikacijos ir elgesys (Navickienė ir kt., 2019, p. 10; Jordan, 2019, p. 331; Jurevičienė, 2020, p. 20). Interviu analizė tai patvirtina, kadangi tyrimo dalyviai nurodė tokius pat patiriamus sunkumus, kuriuos patiria vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą.

Pasak Jokubaitienės, Ališausko (2019, p. 75) vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas specialiosiose mokyklose ar inkliuzinėse, yra sudėtingas procesas. Nėra vieno pačio geriausio ugdymo metodo kiekvienai mokymo(si) situacijai (Garuccio, 2004, cit. iš Ngware, Mutisya, Oketch, 2014, p. 48). Todėl būtina taikyti kelis ugdymo metodus, jog vaikas galėtų patirti mokymosi sėkmę. Šio tyrimo metu buvo užduotas klausimas, kaip pedagogai sprendžia anksčiau minėtus iškilusius sunkumus ir kokias strategijas naudoja vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdyme. Išryškėjo 3 pagrindinės strategijų taikymo kategorijos: 1) *strategijos socialiai priimtino elgesio mokymui*; 2) *strategijos taikymas kaip komunikacijos būdas*; 3) *motyvavimo ir skatinimo strategijos*.

Strategijų taikymas priimtino elgesio mokymui (N=23)

Subkategorija	Empirinių indikatorių pavyzdžiai
Socialinės istorijos (N=8)	<p><...>rodau jam socialines istorijas (D, KM); Socialinė istorija labai svarbi, va jei vaikas išdykauja, atima žaislus iš kitų ar daiktus ir tu turi netgi vaizdžiai parodyt, pademonstruot, kad kaip reikia gražiai elgtis. (D, KM); Socialinė istorija labai svarbi, va jei vaikas išdykauja, atima žaislus iš kitų ar daiktus ir tu turi netgi vaizdžiai parodyt, pademonstruot, kad kaip reikia gražiai elgtis (D, KM); <...>mokytoja jam kartais socialines istorijas<...> (D, MP); <...> Bet socialines istorijas padedu mokytojai kurti<...> (D, MP); Mano vaikui labai svarbu socialinės istorijos<...> (D, M); Socialines istorijas pasakaju, kad reikia gražiai elgtis, nereikia rėkti, drąskytis, kad visi draugiški pas mus<...>(R, KM); <...> tai tikrai socialinės istorijos labai veikia (R, KM).</p>
Struktūruota aplinka (N=6)	<p>Aplinką aš stengiuosi pritaikyti jiems, sustruktūruoti, sėdėjimo vietos, nusiramavimo kampeliai, visi žino, kur yra jų vietos, jiems mažiau streso (D, KM); <...>ir aplinką struktūruoju<...> (D, Log); Mes vat šitoj klasėj jai atskirą staliuką padarėm, kad ji viena galėtų būti, kad niekas jos netrikdytų ir galėtų mokytis<...>(R, KM); <...> kitoje klasėje irgi yra staliukas, užklijuotas ten paveikslukas, vardas jos, ji žino, kad ten jos vieta, ji nueina pati, pasėdi<...> (R, KM); Tai stengiausi ir aplinką struktūruoti: atskirai suolas jos yra, dirgiklius visokius pašalinu, kurie tuo metu jai nereikalingi<...> (R, Log); Aplinka būtinai pritaikyta, ji turi žinoti savo vietą, sėdėti viena, kad niekas jos netrukdytų <...> (R, Log).</p>

<p>Taikomojo elgesio terapija (ang. ABA) (N=3)</p>	<p>Lanko jie ABA, tai visad pasidomiu“ (D, KM); <...>visur vežioja jį: ABA mokymus<...> (D, MP); Na, pastebėjau ABA poveikį, jis pradeda labiau orientuotis situacijose<...> (D, M).</p>
<p>Vaizdinė dienotvarkė (N=6)</p>	<p>Dienotvarkė labai padeda, žino, kada, kas bus, jai ir to streso mažiau iškart, ramiau<...>(R, KM); Dienotvarkė jai duoda ir nusiramino savotiško (R, KM); Šiam atvejui tai labai svarbu laikytis nuoseklumo dienotvarkėje, viską daryt po žingsnelį, kaip numatyta dienotvarkėje (R, Log); <...> vaizdinė dienotvarkė būtina kasdien, vaikas turi žinoti veiklą nuoseklumą, nesistengti kelti iššūkių.(R, Log); Vaizdinė dienotvarkė tai jam BŪTINA, va, matot, pakabinta, Deimantui net labai būtina, jis be jos nei vienos dienos negalėtų, jis pažiūri, žino, ką darys, pastebėjom, kad jam ir streso ir mažiau, ramiau elgiasi jis (D, MP); Jis atėjęs, pamatęs dienotvarkę, iškart saugiau, ramiau jaučiasi, jau jam tai būtina ji (D, Log).</p>

Šioje tyrimo dalyje buvo išskirt **Strategijų taikymas priimtino elgesio mokymui (N=23)** ir išskiriamos tokios subkategorijos: *socialinės istorijos* (N=8), *struktūruota aplinka* (N=6), *taikomojo elgesio terapija* (N=3), *vaizdinė dienotvarkė* (N=6). Mokslininkai (Scott ir Kamps, 2007; Hanley, 2012; Oliver, Pratt ir Normand, 2015; Anderson, Rodriguez, Campbell, Scott ir Kamps, 2015 ir kt., cit. iš Indrašienė, Kairelytė – Sauliūnienė, 2018, p. 38) teigia, jog pedagogai, kurie ugdo autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, dažnai susiduria su probleminiu šių ugdytinių elgesiu. Išanalizavus interviu atsakymus, galima pastebėti, jog tyrimo dalyviai taip susiduria su šių vaikų probleminiu elgesiu ir taiko ne vieną strategiją šio elgesio keitimui, bet net kelias ar kelis jų variantus. Pasak tyrimo dalyvių atsakymų, daugiausiai naudojamos šios **prevencinės strategijos**: *socialinės istorijos*, *vaizdinės dienotvarkės bei aplinkos struktūravimas*. Navickienės ir kt. (2019, p. 82) nestruktūruotas ugdymas, vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, kelia daug nerimo, todėl šiems vaikams reikalinga naudoti struktūruotą mokymą (struktūruoti aplinką, pasitelkti vaizdines dienotvarkes) tam, kad sumažinti vaikų nerimą, kuris gali iššaukti nepageidaujamą elgesį. Ivoškuvienės, Balčiūnaitės (2002, p. 70) teigimu struktūruotas mokymas padeda vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą

sėkmingai ugdyti kasdienio gyvenimo įgūdžius, kai vaikas žino ir supranta, ką jie mokosi ir ką jie turi daryti. Autorių teigimu struktūruota aplinka ugdo vaikų pažinimo funkcijas, leidžia formuoti pageidaujamą elgesį bei rengia savarankiškai tvarkytis ir gyventi. Macdonald ir kt. (2018) teigia, jog vaizdinės dienotvarkės, įvykių sekos demonstravimas, sumažina nerimą, probleminį elgesį asmenims, turintiems autizmo spektrą, o Wright ir kt., (2020); Benish, Bramllet (2011); Golzari (2015) atlikti tyrimai nurodo, jog socialinės istorijos turi teigiamą poveikį: mažina stresą, padeda suprasti kitų žmonių emocijas, skatina socialiai priimtina elgesį.

Vienas pagrindinių vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, požymių ir patiriamų sunkumų sritis yra – kalba ir komunikacija (Navickienė ir kt. 2019, p. 10; Jordan, 2019, p. 331; Jurevičienė, 2020, p. 6; Aleksienė, 2016, p. 27). Navickienės ir kt. (2019, p. 18) teigimu, labai svarbu pagerinti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, komunikacinius gebėjimus, o tam yra daug būtų bei metodų. 4 Lentelėje pateikiamos tyrimo dalyvių naudojamos strategijos komunikacijai ugdyti.

5 lentelė

Strategijų taikymas kaip komunikacijos būdas (N=16)

Subkategorija	Empirinių indikatorių pavyzdžiai
Komunikacijos sistema keičiantis paveikslėliais (ang. PECS) (N=9)	Aiškinu ramiu tonu, pasiėmus paveikslėlius: kas įvyko, kodėl čia taip įvyko<...> (D, KM); Visada naudoju paveikslėlius, turime vat bendraukime paveikslėliais, „mokykimės paveikslėliais, tai mums labai padeda susikalbėt. (D, KM); <...> paveikslėlius naudojam, nes jam taip aiškiausia suprasti. (D, MP); Nekalba tik jis, tai vat mes paveikslėliais daugiausiai, tą jau pasyvų žodyną plečiam (D, Log); Rodau aš jam paveikslėlį, paaiškinu jam, paprašau parodyti po to tą daiktą. (D, Log); Ir su tais paveikslėliais irgi, vat jų dėka išmoko į tualetą pats nueiti <...> (D, M); <...> Dėl kalbos, tai naudojam AAK, vat su paveikslėliais, aš jai rodau paveikslėlį (R, KM); Mergaitei labai svarbu ir alternatyvioji komunikacija, rodyti paveikslėlius (R, Log); Alternatyviają komunikaciją naudojam, kad mergaitei kuo aiškiau būtų, be paveikslėlių jau tai niekur (R, Log).

Gestai (N=7)	tik visad reikia priminti, gestais, labai jam svarbu (D, KM); Mes turim susitarimą, kai jis baigia užduotį, viską atlieka, aš jam gestais parodau x (D, KM); naudojam gestus, nes jam taip aiškiausia suprast (D, MP); Deimantas skaito, jis puikiai kalbą supranta, gestus (D, Log); <...>čia toks tik susitarimas yra, kad jei jau baigiam tai jam x parodau rankomis, gestais, jis jau žino, kad viskas<...> (D, KZ); Pats į tualetą nueina jau, išmoko tą gestą parodyti (D, M); <...>nes mes namie gestais labiau parodom<...>(D, M).
--------------	--

Šioje tyrimo dalyje buvo išskirta kategorija **Strategijų taikymas kaip komunikacijos būdas (N=16)**. Išskiriamos subkategorijos: *komunikacijos sistema keičiantis paveikslėliais* (ang. PECS) (N=9), *gestai* (N=7). Interviu duomenų analizės metu atsiskleidė, jog tyrimo dalyviai vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, naudoja gestus bei komunikacijos sistemą keičiantis paveikslėliai (PECS), pastarąją tyrimo dalyviai įvardina kaip ypač svarbią, nepakeičiamą strategiją, ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą bei jų komunikacijos gebėjimus. Lerna ir kt. (2014, p. 2) teigimu, paveikslėlių apskaitimo komunikacijos sistema yra ko gero tinkamiausias bei veiksmingiausias būdas išmokyti vaikus, negalinčius reikšti savo minčių bei norų verbaliai, kalbos bei komunikacijos. Odlyurt ir kt. (2016) atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog PECS turi teigiamą poveikį ugdant vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, komunikacijos inicijavimo bei minčių reiškinio. Todėl nenuostabu, kad ir šio tyrimo dalyviai PECS įvardino kaip pačią veiksmingiausią priemonę ugdant vaikus komunikacijos.

Tyrimo dalyviai interviu metu atskleidė, kad susiduria mokinių, turinčių autizmo spektro sutrikimą, motyvacijos stoka. Tad buvo užduotas klausimas: „*Kaip skatinate šį/šią mokinę?*“. Penktoje lentelėje pateikiami rezultatai į šį klausimą.

Motyvavimo ir skatinimo strategijos (N=10)

Subkategorija	Empirinių indikatorių pavyzdžiai
Skatinimas per mėgstamą veiklą (N=5)	<p>Per jos mėgstamas veiklas. Ji labai mėgsta piešti, lipdyti, spalvinti, judėti, bėgioti, kūno kultūra jai labai patinka, dar labai žirgus mėgsta, patinka jodinėti, va žirgyną mes turime mokykloje, tai jai taip patinka jodinėti“ (R, KM); <...>įdedu kokį paveiksluką su žirgu, tai ji jau taip iškart žiūri, domisi ir tada susikaupia jau. (R, KM); Ugdomojoje veikloje, tai skatinama atlikus darbą, užsiimti mėgstama veikla, tai vat ji mėgsta piešti, darbelius daryti, tai jai labai patinka, džiaugiasi, jei jau tokią užduotį darom (R, Log); Tačiau jam didelis motyvatorius yra telefonas, mėgsta jis labai su telefonu būti, jam namuose leidžia, o mes jau čia ribojame, bet jei reiktų pamotyvuoti, tai tikrai padėtų jam. (D, KM); <...> tai stengiuosi tada per mėgstamą veiklą, užsiėmimą jį skatinti. (D, KZ).</p>
Motyvavimas pagyrimų, darbų atlikimo lipdukais (N=3)	<p>Taip pat yra pažangos simboliai, sugalvojau tokius lipdukus, jei atlieka užduotį iki galo, užklijuoju jai. Ji jų prasmę suvokia, džiaugiasi labai gavusi palankų įvertinimą. (R, Log); <...>parėjęs į klasę žvaigždutę prisiklijuoja ir čia tampa aišku, kad jis atliko viską ir yra baigta, jam jau tokia motyvacija, tai gera tokia metodika man atrodo. (D, KZ); <...>jis jau supranta, kad užduotis atlikta iki galo ir jis jau gali užsiklijuoti žvaigždutę savo dienotvarkėje, tada jis būna labai laimingas. (D, KM).</p>

Skatinimas materialiais stimulais (N=2)	<...> adaptacijos laikotarpiu, kai skatindavome saldinais, sausainiais, tai labai jau mėgo, džiaugėsi. (D,KM); Pirmais metais ir saldinais, ir sausainiais skatinom, motyvavom (D, KM);
---	---

Šioje tyrimo dalyje išskirta *motyvavimo ir skatinimo strategijos* (N=10) ir išskiriamos subkategorijos: *skatinimas per mėgstamą veiklą* (N=5), *motyvavimas pagyrimų, darbų atlikimo lipdukais* (N=3), *skatinimas materialiais stimulais* (N=2). Urnėžienė (2012, p. 38) teigia, jog mokinių mokymosi motyvacija yra vienas iš svarbiausių sėkmingo ugdymo veiksmų. Iš interviu atsakymų galima pastebėti, kad pedagogai vaikus skatina per jų mėgstamą veiklą, materialiais dalykais arba motyvuoja paskatinimo priemonėmis (lipdukais). Petrylienė, Smilgienė išskiria tokias skatinimo priemonių grupes: 1) *skatinimas mėgstama veikla*; 2) *skatinimas bendravimu*; 3) *skatinimas materialiais stimulais*. Duomenų analizės metu paaiškėjo, kad labiausiai pedagogai skatina mokinius per mėgstamą veiklą. Pedagogai pastebi, kad tada mokiniai labiau susidomi veikla, noriai dirba. Navickienės ir kt. (2019, p. 30) teigimu, mėgstama veikla po individualaus darbo, gali būti ir yra naudojama kaip veiksmingiausia paskatinimo priemonė. Urnėžienė (2012, p. 40) teigia, jog siekiant, kad ugdymas būtų sėkmingas, mokytojas privalo taikyti įvairių motyvaciją žadinančių metodų: žodinis pagyrimas, įtraukiančios, mėgstamos veiklos ir pan. Tyrimo duomenys tai patvirtino, kadangi pedagogai, ugdantys vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, naudoja tokius motyvavimo skatinimo metodus.

Tyrimo metu iš dalyvių gautų atsakymų išryškėjo dar vienas svarbus komponentas vaikų, turinčių autizmo spektro ugdyme, kuris padeda gerinti bendrą vaiko emocinę būklę bei turi įtakos visam ugdymo procesui. 5 lentelėje pateikiami rezultatai.

7 lentelė

Gyvūnų terapija vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą (N=6)

Subkategorija	Empiriniai indikatoriai
Delfinų terapija (N=3)	visur vežioja jį: į delfinų terapijas<...>tai labai padeda (D, MP); Į delfinų terapijas važiuojam kartą per metus, tai kaip matai vaiko emocijas, tai žinokit viską atperka... Jis toks laimingas, jam taip patinka, padeda labai emociškai. (D, M); Jam didelę įtaką daro ir delfinų terapija,

	smagu, kad tėvai turi galimybę vežioti jį, tai jis kaip grįžta, matosi, koks laimingas vaikas būna (D, KM).
Hipoterapija (N=3)	<...>dar labai žirgus mėgsta, patinka jodinėti, va žirgyną mes turime mokykloje, tai jai taip patinka jodinėti, ji taip atsipalaiduoja vaikas, visai kita mergaitė atrodo... (R, KM); užtat dažnai einame į žirgyną, patinka jai šerti tuos gyvūnėlius, atgyja vaikas (R, KM); <...> kad mergaitei labai patinka terapijų taikymas: dailės, žirgų (R, Log).

Šioje tyrimo dalyje išskirta kategorija *Gyvūnų terapija vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą* (N=6) ir išskiriamos subkategorijos: *delfinų terapija* (N=3), *hipoterapija* (N=3). Tyrimo dalyviai atskleidė, jog mergaitei, kuriai taikoma hipoterapija, po šių užsiėmimų lengviau būna įsitraukti į klasės veiklą, jai padidėja motyvacija, noras dirbti. Tai patvirtina ir Taylor ir kt. (2009). Jų atliktame tyrime paaiškėjo, jog vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą, po hipoterapijos užsiėmimų ženkliai padidėjo motyvacija. Ajzenman ir kt. (2013) atliktas tyrimas atskleidė, jog hipoterapija vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimą ne tik gerina motoriką, laikyseną, tačiau turi įtakos ir komunikacijai, taip pat padeda gerinti socialinę interakciją bei didina motyvaciją. Vaikai tampa imlesni, lengviau įsitraukia į ugdymo procesą. Kita išryškėjusi subkategorija - *delfinų terapija*. Pasak tyrimo dalyvių, berniukas, kuris lanko delfinų terapiją, po šių užsiėmimų tampa emociškai stabilesnis, pagerėja berniuko nuotaika, jis tampa laimingesnis. Tai įrodo ir Kriveinienės, Perrotulos (2012) atliktas tyrimas. Tyrime dalyvavo 10 šeimų, auginančių vaiką, turintį kompleksinę negalią ir šie vaikai lanko delfinų terapiją. Tyrimo rezultatai parodė, jog delfinų terapiją turi didelę įtaką geresnei bendrai vaiko būklei. Todėl galima teigti, jog gyvūnų terapijos užima itin svarbią vietą vaikų, turinčių autizmo spektro, gyvenime, nes tai padeda ne tik vaiko ugdymo rezultatų gerinimui, bet ir pačiai vaiko savijautai.

Siekiant išsiaiškinti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmingo ugdymo veiksnius, tyrimo dalyviams buvo užduotas klausimas: *Jūsų nuomone, koks turėtų būti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą ugdymas, jog jis būtų sėkmingas?* Gauti duomenys buvo analizuojami, suskirstyti į subkategorijas, kurios pagrindžiamos įrodančiais teiginiais. Nustatytos keturios kokybinės subkategorijos (7 lentelė): 1) *ugdymas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius* (N=9), 2) *tinkamų strategijų, metodų parinkimas* (N=5), 3) *visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas* (N=16).

Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmę užtikrinantys veiksniai (N=30)

Subkategorija	Empiriniai indikatoriai
Ugdymas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius (N=9)	<p><...>reikia atsižvelgti į kiekvieno vaiko sutrikimo ypatumus, vaiko poreikius (D, KM); atsižvelgti į vaiko gebėjimus, sunkumus, svarbiausia suprast, kas jiems tinka, ką mėgsta, tada užduotis tokias skirt. (D, Log); svarbu suprasti vaiko gebėjimus, poreikius ir tada ugdyti taip, kaip tam vaikui geriausia (D, KZ); <...>mokytoja atsižvelgia ne tik į mano vaiko sutrikimus, bet ir kitų vaikų. (D, M); Svarbu, kad mokytojai ir kiti specialistai suprastų vaikus <...> atsižvelgtų į jo sunkumus (D, M); Atrasti kiekvieno vaiko gebėjimus, kurti tokias užduotis, kurios būtų įdomios, patinkančios vaikui (R, KM); Reikia mokėti kažkaip sumažinti vaiko patiriamas problemas, išskirti jo gebėjimus, galias <...> (R, K,); reikia gerų specialistų, kurie mylėtų vaiką, būtų pasiryžę dirbti dėl vaiko ir stengtųsi dėl jo, mokymą kurtų pagal jo gebėjimus (R, MP); gerai reikia vaiką „išnarstyti po kaulelį, išanalizuoti kiekvieną smulkmeną, gerai pažinti jį, suprasti, kas jam geriausia tinka pagal jo poreikius (R, Log);</p>
Tinkamų strategijų, metodų parinkimas (N=5)	<p>būtina taikyti įvairius metodus, vat kaip ir sakiau: socialinė istorija, taisyklės, paveikslėliai, struktūravimas (D, KM); Svarbu, kad mokytojas teisingus metodus parinktų, kad skatintų vaiką ugdytis, kad vystytųsi jo gebėjimai (D, KZ); Visi tie metodai mokytojos, man atrodo, yra veiksmingi. (D, M); <...>dar labai svarbu atrasti tą metodą, būdą, kaip kuo labiau sudominti mokinį, kaip jį įtraukti į veiklą, kad jis pasiektų tą sėkmę (R, KM); <...> sėkmingai parinkti ugdymo būdai ir metodai, kuriuos jau pamatai ugdymo eigoj, kurie tinka vaikui, kurie ne (R, Log).</p>

<p>Visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas (N=16)</p>	<p>Žinoma, svarbu ir visų specialistų, tėvų komunikacij (D, Log); <...> kaip kiekvienam atvejui, reikia sunkaus, komandinio darbo. (D, KZ); Svarbu, kad mokytojai ir kiti specialistai suprastų vaikus, dirbtų iš širdies, norėtų padėti vaikui, atsižvelgtų į jo sunkumus, padėtų juos išspręsti ir dar tėveliams pasakytų, patartų, ką daryti, tai manau toks procesas, kai visi kartu kažką daro, būtų geriausias. (D, M); <...>Tada jau seka komandinis darbas“ (R, Log); Ne vien mes naudojame, mama namuose irgi naudoja, gal užtat ir padeda. (D, MP); svarbu ir visų specialistų komunikacija, bendradarbiavimas, toks jau darbas, kad visi kartu turi ugdyti vaiką, jog būtų tęstinumas (D, Log); tai mama atvažiuodavo priemonių pasiimti visokiausių, aš siūsdavau medžiagą, filmukus visokius, ką namuose atlikti (D, KZ); <...>bendradarbiavimas užtikrina ir mokymosi tęstinumą, šiuo atveju mama – puikiai tai atspindi, kadangi užsiima su Deimantu namie, tai ir matosi, kiek vaikas visko moka<...> (D, KZ); <...>visad pasako, ką namuose galėtume padaryti (D, M); <...>papildomai dar važinėjam pas logopedę, į ABA terapijas, tai irgi su specialistais visada šnekame, jie pataria, ką namuose daryti (D, M); <...>aptariame, kad gal ką reiktų keisti, padiskutuojame, koks ugdymas labiau tiktų jam. (D, KM); ABA specialistai turėjo atvykt rudenį praeitą, pažiūrėt, kaip mes čia mokomės, gal būtų patarę kaip čia tą ugdymą organizuoti“ (D, KM); <...> mes ir pabendraujame, pasikalbam apie Deimantą, kaip čia ką geriau daryti (D, MP); <...>korteles tas pildom, tada mokytojai, ir mums, tėveliams lengviau matyti, kaip vaikui sekasi, kaip jis tobulėja (D, M); <...>dar tėveliams pasakytų, patartų, ką daryti, tai manau toks procesas, kai visi kartu kažką daro, būtų geriausias. (D, M); Vat aš anketą tokią darau, pildo rugsėjo aš ir mama,</p>
---	--

	užduotis, programą kuriam tada atsižvelgdami į tą lentelę (D, KM).
--	--

Šioje tyrimo dalyje buvo išskirta kategorija *Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmę užtikrinantys veiksniai* (N=30) ir išskiriamos subkategorijos: *ugdymas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius* (N=9), *tinkamų strategijų, metodų parinkimas* (N=5), *visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas* (N=16). Išanalizavus interviu atsakymus, pagal teiginių skaičių, tapo aišku, jog svarbiausiu sėkmingo vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo veiksmu yra – ugdymas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius. Kaffemanienė, Jurevičienė, Tomėnienė (2019, p. 26) teigia, jog šių laikų inkliuziniuose bei specialiojo ugdymo tyrimuose yra būtina atpažinti, atsižvelgti į kiekvieno mokinio stiprybes, specialiuosius ugdymo(si) poreikius bei personalizuoti ugdymą, o tai reiškia, jog pedagogai privalo kurti kiekvieno mokinio individualumą atitinkamą ugdymą. Tyrimo dalyviai atskleidė, jog kuria, rengia užduotis, atsižvelgdami į mokinių, turinčių autizmo spektro sutrikimą, galias. Tai įrodo Miltenienės ir kt. (2020, p. 262) atliktas tyrimas, kurio rezultatai parodė, jog pedagogai rengia individualizuotas programas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius. Taip pat autorių tyrimo respondentai nurodė, jog individualizuojant ugdymą, svarbiausia mokinio stipriųjų pusių pažinimas. Švietimo įstatyme⁷ (2011) nurodyta, kad pedagogo pareiga: „ugdyti remdamasis mokinių gebėjimais ir polinkiais, stiprinti mokymosi motyvaciją ir pasitikėjimą savo gebėjimais, suteikti pagalbą mokiniams, turintiems ugdymosi, mokymosi sunkumų ir specialiųjų ugdymosi poreikių, pritaikyti jiems dalyko programą, turinį, metodus“. Todėl džiugu, kad šio tyrimo pedagogai, dirba taip, kaip aprašyta ir įstatyme: rengia ugdymą, atsižvelgdami į mokinių galias.

Kitas, ne mažiau svarbus sėkmingo ugdymo komponentas, kurį įvardijo tyrimo dalyviai – tinkamų strategijų bei metodų parinkimas. Kielaitė (2013, p. 30) teigia, jog svarbu pažinti konkretaus vaiko raidą, parinkti tinkamus, kiekvienam mokiniui skirtingus metodus, kad šis galėtų pasiekti ugdymosi sėkmę. Kaip ir anksčiau buvo išsiaiškinta, jog šiame tyrime dalyvavę dalyviai atskleidė, jog taiko įvairias strategijas ir metodus, ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, o tai leidžia vaikams pasiekti ugdymosi sėkmę. Taip teigia ir Armstrong (2012, p. 13). Jo teigimu, mokytojai turi siekti atrasti ir suprasti unikalius autizmo spektro sutrikimą, turinčių vaikų, poreikius ir tada taikyti

⁷ Lietuvos švietimo įstatymas. Valstybės žinios, 2011-03-31, Nr. 38-1804.

diferencijuotas strategijas šių vaikų ugdyme. Todėl galime daryti išvadą, jog tyrimo dalyviai taip ir daro siekdami norimų rezultatų bei sėkmingo ugdymo.

Kitas labai svarbus komponentas – visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas. Tyrimo dalyviai pripažįsta, jog bendradarbiavimas itin svarbi strategija vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą. Išanalizavus interviu atsakymus, galime daryti išvadą, kad pedagogai, specialistai ir tėvai aktyviai bendradarbiauja ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą. Tyrimo dalyviai atskleidė, jog bendradarbiauja ne tik specialistai vieni su kitais, tačiau ir su tėvais. Kaip teigia Jurevičienė (2020, p. 12) „tėvai yra ne tik vaiko galimybių ir poreikių ekspertai, bet ir lygiaverčiai ugdymo dalyviai <...>“, todėl galime daryti išvadą, jog tyrimo dalyviai ir bendradarbiauja su tėvais, jais pasitiki ir pripažįsta lygiaverčiais dalyviais, o tai suteikia ugdymo tęstinumą bei leidžia patirti ugdymosi sėkmę. Burvytės (2013, p. 127) teigimu, visapusiškas vaiko ugdymas galimas: „tik visų vaiko aplinkos sistemų darnios veiklos pastangomis, t. y. tėvų, mokytojų, šeimos ir artimųjų.“ Interviu dalyviai atskleidė, jog be komandinio darbo negalėtų pasiekti tokių rezultatų, kokių norėtų, nevyktų ugdymo tęstinumas ir nukentėtų vaiko visas ugdymo procesas. Tai patvirtina ir Jokubaitienė, Ališauskas (2019, p. 86), jų atliktame tyrime buvo įrodyta, jog glaudus visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas „leidžia visose aplinkose (namai, mokykla) užtikrinti ugdymo tęstinumą, nuoseklų vienodų ugdymo strategijų taikymą“. Miltenienės (2004) teigimu, visų ugdymo proceso dalyvių aktyvus įsitraukimas didina tarpusavio pagarbą, pasitikėjimą vienas kitu, leidžia išvengti nenumatytų, nepagrįstų lūkesčių, o taip leidžia siekti partnerystės bei bendradarbiavimo. Interviu atsakymuose galima pastebėti, kad pedagogai, specialistai su tėvais tariaisi, bendradarbiauja ne tik dėl ugdymo mokykloje, tačiau ir dėl užklausinės veiklos, užduočių namuose atlikimo, o tai, pasak tyrimo dalyvių ne tik skatina ugdymo tęstinumą, bet ir lemia sėkmę vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdyme.

***

Apibendrinus tyrimo duomenis, tyrimo dalyvių atsakymus, galima teigti, jog vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, yra labai skirtingi, todėl ir jų ugdymas, ugdyme taikomos strategijos yra skirtingos. Šių vaikų ugdymas yra sudėtingas ir ilgas procesas, kadangi nėra vieno vienintelio bendro ugdymo modelio, kuris tiktų kiekvienam vaikui, todėl parinkti, koks ugdymas vienam ar kitam vaikui tinka – sudėtingas uždavinys. Tyrimo dalyviai atskleidė, jog norint tikrai sėkmingo ugdymo, reikia pirmiausia pažinti mokinį, suprasti jo galias, poreikius, ypatumus, o tik tada parinkti vaikui tinkamas ugdymo strategijas, metodus, priemones ir pan. Išanalizavus tyrimo atsakymus, paaiškėjo, jog dažniausiai pedagogai taiko tokias strategijas: socialinės istorijos, vaizdinė dienos tvarkė,

struktūruotas ugdymas. Sėkmingo ugdymo veiksniais tyrimo dalyviai įvardijo: 1) ugdymo proceso kūrimas, atsižvelgiant į mokinio unikalius poreikius; 2) tinkamų ugdymo strategijų, metodų parinkimas; 3) visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas. Galime daryti išvadą, jog svarbu taikyti ne vieną strategiją, o net kelias vienu metu tam, kad būtų užtikrintas vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymas.

Išvados

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, jog autizmo spektro sutrikimas – sudėtingas ir daug iššūkių keliantis sutrikimas. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą patiria sunkumų šiose srityse: kalba ir komunikacija; elgesys ir socialiniai įgūdžiai. Kiekvienas vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą yra unikalus, todėl ir ugdymas kiekvienam vaikui turi būti skirtingas, nėra nei vienos universalios, visiems vaikams tinkančios ugdymo strategijos, todėl skirtingų metodų naudojimas, atsižvelgiant į vaiko individualumą, gali lemti sėkmingą ugdymąsi.

2. Išanalizavus tyrimo duomenimis, galima teigti, visi ugdymo dalyviai ugdydami vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, taiko pagrindinius ugdymo organizavimo principus: multikomponentinių strategijų naudojimas, ugdymo orientavimas į vaiko galias, siekiant įveikti vaiko patiriamus sunkumus. Pedagogai naudoja įvairias strategijas nepageidaujamo elgesio keitimui (*socialinės istorijos, struktūruota aplinka, taikomojo elgesio terapija*), kalbos ir komunikacijos gerinimui (*komunikacijos sistema keičiantis paveikslėliais, gestai*) bei motyvavimui (*skatinimas per mėgstamą veiklą, motyvavimas pagyrimu, darbų atlikimo lipdukais*).

3. Tyrimo metu atskleista, kad ugdymo proceso dalyviai, sėkmingais ir svarbiausiais, vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymo veiksniais laiko: *ugdymo proceso organizavimas, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius ir individualumą; tinkamų strategijų, metodų parinkimą; visų ugdymo dalyvių bendradarbiavimą ir aktyvų įsitraukimą į ugdymo procesą ir jo tobulinimą.*

Literatūra

1. Ajzenman, H. F., Standeven, J. W., & Shurtleff, T. L. (2013). Effect of hippotherapy on motor control, adaptive behaviors, and participation in children with autism spectrum disorder: a pilot study. *The American journal of occupational therapy : official publication of the American Occupational Therapy Association*, 67(6), 653–663. <https://doi.org/10.5014/ajot.2013.008383>
2. Aleksienė, V. (2016). *Muzikinės veiklos ypatumai ugdant autistiškus vaikus. Gerosios praktikos vadovas*. Metodinė knyga. Kaunas: Šviesa.
3. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2018). Inkliuzinis ar įtraukusis ugdymas: socialinių konstrukto interpretacijos švietimo kaitos kontekste. *Specialusis ugdymas*. 2018, Nr. 1 (38), p. 11-32. ISSN 1392-5369. Nuoroda internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1588837920940/J.04~2018~1588837920940.pdf> (žiūrėta 2022-04-03)
4. Armstrong, T. (2012). *Neurodiversity in the Classroom. Strength-Based Strategies to Help Students with Special Needs Succeed in School and Life*. Nuoroda internete: [http://www.daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/14-%20Neurodiversity%20in%20the%20classroom%20%20strength-based%20strategies%20to%20help%20students%20with%20special%20needs%20succeed%20in%20school%20and%20life%20\(2012,%20ASCD\).pdf](http://www.daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/14-%20Neurodiversity%20in%20the%20classroom%20%20strength-based%20strategies%20to%20help%20students%20with%20special%20needs%20succeed%20in%20school%20and%20life%20(2012,%20ASCD).pdf) (žiūrėta 2022-05-09).
5. Bambara, L. M., Cole, C. L., Telesford, A., Bauer, K., Bilgili-Karabacak, I., Weir, A., & Thomas, A. (2021). Using Peer Supports to Encourage Adolescents With Autism Spectrum Disorder to Show Interest in Their Conversation Partners. *Journal of speech, language, and hearing research : JSLHR*, 64(12), 4845–4860. https://doi.org/10.1044/2021_JSLHR-21-00150
6. Baravykaitė-Dagienė, A., Burvytė, S. (2019). Pedagogų nuostatos dėl komandinės lyderystės raiškos ikimokyklinio ugdymo įstaigų projektinėje veikloje. *Socialinis Ugdymas*, 52(2), 37–53. <https://doi.org/10.15823/su.2019.52.3>
7. Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Metodinė priemonė socialiniams pedagogams. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Nuoroda internete: https://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/2019/Metodin%C4%97%20priemon%C4%97%20socialiniams%20pedagogams.pdf (žiūrėta 2021-12-14).

8. Baron – Cohen, S. (2011). Esminis skirtumas. Vyriškos ir moteriškos smegenys. Visa tiesa apie autizmą. Vilnius: Baltos lankos.
9. Behavior Analyst Certification Board. (2014). *Applied Behavior Analysis Treatment of Autism Spectrum Disorder: Practice Guidelines for Healthcare Funders and Managers*. Nuoroda internete: https://abacodes.org/wp-content/uploads/2019/06/ABA_Guidelines_for_ASD.pdf (žiūrėta 2021-12-18).
10. Benish, T., Bramlet, R.K. (2011). Using Social Stories to decrease aggression and increase positive peer interaction in normally developing pre-school children. *Educational Psychology in Practice*, 27(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/02667363.2011.549350>
11. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai*. Vilnius: Edukologija.
12. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. 1, 2 dalys. Klaipėda.
13. Bohlander, A. J., Orlich, F., & Varley, C. K. (2012). Social skills training for children with autism. *Pediatric clinics of North America*, 59(1), 165–xii. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2011.10.001>
14. Cooper, J. O., Heron, T. E., Heward, W. L. (2007). *Applied Behavior Analysis Second Edition*. Upper Saddle River, NJ: Pearson. Nuoroda internete: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=jeksEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT38&dq=Applied+Behavior+Analysis&ots=aGnwmgFmtT&sig=NImknOuNSHM1I-AWy5gvzqRDRiI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (žiūrėta 2021-12-18).
15. Diržytė, A., Mikulėnaitė, L., Kalvaitis, A. (2016). *Autizmo sutrikimų turinčių vaikų situacija ir įtraukties į švietimo sistemą galimybės*. Analizė. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
16. East, V., Evans, L. (2008). *Vienu žvilgsniu. Praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
17. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
18. Ganz, J.B., Simpson, R.L., & Lund, E.M. (2012). The Picture Exchange Communication System (PECS): A Promising Method for Improving Communication Skills of Learners with Autism Spectrum Disorders. *Education and training in autism and developmental disabilities*, 47, 176-186.
19. Garšvienė, A. (2007). *Augmentinė ir alternatyvioji komunikacija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

20. Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2007). *Edukologija: mokomoji knyga studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
21. Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2011). *Mokomės kartu*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Nuoroda internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_metodines_rekomendacijos_Mokomes_kartu.pdf (žiūrėta 2021-12-11).
22. Golzari, F., Hemati Alamdarloo, G., & Moradi, S. (2015). The Effect of a Social Stories Intervention on the Social Skills of Male Students With Autism Spectrum Disorder. *SAGE Open*. <https://doi.org/10.1177/2158244015621599>
23. Grossard, C., Grynspan, O., Serret, S., Jouen, A.-L., Bailly, K., & Cohen, D. (2017). Serious games to teach social interactions and emotions to individuals with autism spectrum disorders (ASD). *Computers & Education*, 113, 195–211. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.05.002>
24. Guy, J., Mottron, L., Berthiaume, C., & Bertone, A. (2019). A Developmental Perspective of Global and Local Visual Perception in Autism Spectrum Disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 49(7), 2706–2720. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2834-1>
25. Harrower, J. K., & Dunlap, G. (2001). Including children with autism in general education classrooms. A review of effective strategies. *Behavior modification*, 25(5), 762–784. <https://doi.org/10.1177/0145445501255006>
26. Hott, B.L., Alfresheed, F.M., Hnery, H. R. (2014). Peer tutoring interventions for student with autism spectrum disorders: A meta – synthesis. *Journal of Special Education & Rehabilitation*, 15, 109-121. <https://doi.org/10.2478/JSER-2014-0007>
27. Indrašienė, V., Kairelytė-Sauliūnienė, E. (2018). *Ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimas pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką*. *Social Education / Socialinis Ugdymas*, 48(1), 37–48. <https://doi.org/10.15823/su.2018.03>
28. Ivoškuvienė, R., Balčiūnaitė, J. (2002). *Autistiškų vaikų ugdymas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
29. Jokubaitienė, J., Ališauskas, A. (2019). Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdymosi sėkmę lemiantys veiksniai. *Specialusis ugdymas*, 2 (40), 74-124. <https://doi.org/10.21277/se.v2i40.490>

30. Jordan R., J. M., Roberts., K. Hume. (2019). *The SAGE handbook of autism and education* (p. xxvii). (2019). Los Angeles; London: SAGE.
31. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
32. Jurevičienė, M. (2012). Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo strategijos. (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas).
33. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Kaffemanienė, I., Jurevičienė, M., Tomėnienė, L. (2019). Bendrųjų gebėjimų ugdymo(si) strategijos: socialinis dalyvavimas ir stiprybių perspektyva. *Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Vilnius: Litera, 2019. p. 25-34. Nuoroda internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:54481655/> (žiūrėta 2022-05-09).
35. Kaffemanienė, I., Kulėšė, Ž. (2020). Tėvų nuomonės apie vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, ugdymo individualizavimą mokyklose. *Specialusis ugdymas*, 1 (41), 53-101. <https://doi.org/10.21277/se.v1i41.532>
36. Kielaitė, R. (2013). *Kartu įveikime mokymosi sunkumus*. Šiauliai: Lucilijus.
37. Kirchner, J., Ruch, W., & Dziobek, I. (2016). Brief report: Character strengths in adults with autism spectrum disorder without intellectual impairment. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(10), 3330–3337. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2865-7>
38. Leach, D., Duffy, M. (2009). Supporting Students with Autism Spectrum Disorders in Inclusive Settings. *Intervention in School and Clinic*, 45, 31-37. Nuoroda internete: <https://galileo.org/pl/wp-content/uploads/initiativeSupportingStudentsWithAutismSpectrumDisorderInInclusiveSettings-2.pdf> (žiūrėta 2022-04-03)
39. Lee, E. A. L., Black, M. H., Falkmer, M., Tan, T., Sheehy, L., Bölte, S., & Girdler, S. (2020). We Can See a Bright Future: Parents' Perceptions of the Outcomes of Participating in a Strengths-Based Program for Adolescents with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 50(9), 3179–3194. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04411-9>
40. Lerna, A., Esposito, D., Conson, M. & Massagli, A. (2014). Long Term Effects of PECS on Social-Communicative Skills of Children with Autism Spectrum Disorder: a follow up. *International Journal of Communication Disorders*, 49 (4), 478–485. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12079>

41. Liaudanskienė, V., Vilūnienė, A. (2006). Bendravimo su vaikais, turinčiais įvairaus lygio negalią, būdai ir technologijos. Vilnius: Viltis.
42. Lietuvos higienos institutas. (2019). Vaikų ligotumo įvairiapusiais raidos sutrikimais apžvalga. Visuomenės sveikatos netolygumai. Nr 1. (34). Nuoroda internete: <https://www.hi.lt/news/1694/1246/Treciojo-Visuomenes-sveikatos-netolygumu-numerio-tema-vaiku-ligotumas-ivairiapusiais-raidos-sutrikimais.html> (žiūrėta 2022-05-26)
43. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Nuoroda internete: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliuanalize?hash=7cbb268c-9506-4c13-b248-9c561b3503e5#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliuanalize?hash=7cbb268c-9506-4c13-b248-9c561b3503e5#/) (žiūrėta 2022-05-26)
44. Macdonald, L., Trembath, D., Ashburner, J., Costley, D., & Keen, D. (2018). The use of visual schedules and work systems to increase the on-task behaviour of students on the autism spectrum in mainstream classrooms. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 18, 254-266. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12409>.
45. Maskuliūnas, B. (2020) *Išlaisvinti herojai: sensoriniai skaitiniai bibliotekose. Metodinė priemonė*. Šiauliai: Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka. Nuoroda internete: https://issuu.com/savbbiblioteka/docs/sensoriniai_skaitymai_297x210mm_issuu (žiūrėta 2022-05-26).
46. Mikulėnaitė, L., Ulevičiūtė, R. (2004). *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*. Vilnius: UAB Progetus.
47. Milinarevič, V., Nemet, M.B., Pehar, J., Krampač – Grljušič, A. (2021). Intercultural Education. Conference Proceedings. Croatia: Faculty of education Josip Juraj strossmayer university of Osijek. Croatian academy of sciences and arts the center for scientific work in Vinkovici. Nuoroda internete: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED611743.pdf#page=227> (žiūrėta 2021-12-22).
48. Miltenienė, L. (2004). Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(11), 151-165.
49. Miltenienė, L., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Kairienė, D., Geležinienė, R., Tomėnienė, L. (2020). *Specialusis ugdymas ir jo transformacijos įtraukiojo švietimo kontekste*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
50. National Autism Center. (2015). Findings and Conclusions. *National Standards Project, Phase 2. Randolph: Massachusetts*. Nuoroda internete: <https://www.autismdiagnostics.com/assets/Resources/NSP2.pdf> (žiūrėta 2022-04-02).

51. Ngware, M.W., Oketch, M., & Mutisya, M. (2014). Does teaching style explain differences in learner achievement in low and high performing schools in Kenya. *International Journal of Educational Development*, 36, 3-12. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2014.01.004>
52. Odluyurt, S., Aldemir, O., & Kapan, A. (2016). An Investigation on the Effects of PECS and Observational Learning in Initiating and Maintenance of Communication among Children with Autism. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 8(2), 151–164. <https://doi.org/10.20489/intjecse.284658>
53. Okada, S., Ohtake, Y., & Yanagihara, M. (2010). Improving the manners of a student with autism: The effects of manipulating perspective holders in social stories—A pilot study. *International Journal of Disability, Development, and Education*, 57(2), 207-219. Nuorodoa internete: https://www.researchgate.net/publication/249003113_Improving_the_Manners_of_a_Student_with_Autism_The_effects_of_manipulating_perspective_holders_in_Social_Stories_-_A_pilot_study (žiūrėta 2022-04-03)
54. Payakachat, N., Tilford, J. M., Kovacs, E., & Kuhlthau, K. (2012). Autism spectrum disorders: a review of measures for clinical, health services and cost-effectiveness applications. *Expert review of pharmacoeconomics & outcomes research*, 12(4), 485–503. <https://doi.org/10.1586/erp.12.29>
55. Petrylienė, N., Smilgienė, J. (2012). Skatinimas – tinkamas veiksnys ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūrai ugdyti šeimose. Jaunųjų mokslininkų darbai. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 2012, Nr. 3(36), p. 190-194. ISSN 1648-8776. Nuoroda internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6101872/> (žiūrėta 2022-05-09).
56. Pileckienė, D. (2004). Strateginis valdymas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.
57. Płatos, M., & Wojaczek, K. (2018). Broadening the Scope of Peer-Mediated Intervention for Individuals with Autism Spectrum Disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(3), 747–750. <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3429-1>
58. Samson, A. C., Hardan, A. Y., Lee, I. A., Phillips, J. M., & Gross, J. J. (2015). Maladaptive Behavior in Autism Spectrum Disorder: The Role of Emotion Experience and Emotion Regulation. *Journal of autism and developmental disorders*, 45(11), 3424–3432. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2388-7>

59. Scheeren, A.M., Koot, H.M. & Begeer, S. (2012). Social Interaction Style of Children and Adolescents with High – Functioning Autism Spectrum Disorder. *Autism Dev Disord* 42, 2046-2055. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1451-x>
60. Senoucini, M., Obeidat, H., Ghaouti, R. (2021). *Autism spectrum as a communication disorder: A case study. African Educational Research Journal Vol. 9(3), pp. 687-695, July 2021* <https://doi.org/10.30918/AERJ.93.21.104>
61. Simson, R., de Boer-Ott, S., Smith-Myles, B. (2003). Inclusion for Learners with Autism Spectrum Disorders in General Education Settings. *Topics in Language Disorders*, 23(2), 116-133. Nuoroda internete: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.730.1990&rep=rep1&type=pdf> (žiūrėta 2022-04-03).
62. Singh, N. N., Lancioni, G. E., Manikam, R., Winton, A. S. W., Singh, A. N. A., Singh, J., & Singh, A. D. A. (2011). A mindfulness-based strategy for self-management of aggressive behavior in adolescents with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(3), 1153–1158. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2010.12.012>
63. Taylor, R. R., Kielhofner, G., Smith, C., Butler, S., Cahill, S. M., Ciukaj, M. D., & Gehman, M. (2009). Volitional Change in Children With Autism: A Single-Case Design Study of the Impact of Hippotherapy on Motivation. *Occupational Therapy in Mental Health*, 25(2), 192–200. <https://doi.org/10.1080/01642120902859287>
64. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
65. Tonello, L., Giacobbi, L., Petternon, A., Cocchi, M. (2018). Crisis Behavior in Autism Spectrum Disorders: A Self-Organized Criticality Approach. *Complexity*, vol. article ID 5128157, 7 pages. <https://doi.org/10.1155/2018/5128157>
66. Urnėžienė, E. (2012). Profesorė M. Barkauskaitė apie mokymosi motyvaciją kaip ugdymo proceso sėkmės sąlygą. *Pedagogy Studies/Pedagogika*, 108, 38–42.
67. Vėlavičienė, D., Bulanovaitė, E., Adomaitienė, V. (2019). *Autizmo spektro sutrikimai: elgesio bei emocijų išraiškos ypatumai paauglystės laikotarpiu*. Sveikatos mokslai. 29 (1), 31. DOI: <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2019.006>
68. Virues-Ortega, J., Julio, F. M., & Pastor-Barriuso, R. (2013). The TEACCH program for children and adults with autism: a meta-analysis of intervention studies. *Clinical psychology review*, 33(8), 940–953. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.005>

69. Wright, B., Teige, C., Watson, J. *et al.* Autism Spectrum Social Stories In Schools Trial 2 (ASSSIST2): study protocol for a randomised controlled trial analysing clinical and cost effectiveness of Social Stories™ in primary schools. *BMC Psychol* 8, 60 (2020). <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00427-z>
70. Zvicevičienė, S. (2018). *Education and therapy of children with autism spectrum disorders applying Lithuanian dancing folklore*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
71. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams. Vilnius: Vaga.

Priedai

ORIENTACINIAI INTERVIU KLAUSIMAI PEDAGOGAMS, SPECIALISTAMS

Demografiniai duomenys:

Darbo stažas;

Kvalifikacija;

Vaiko galios ir sunkumai:

1. Kokios šio mokinio stiprybės?
2. Su kokiais sunkumais susiduriate vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdyme?
3. Kaip sprendžiate šiuos iškilusius iššūkius?

Vaiko reakcijos į sėkmes/nesėkmes ir skatinimą:

4. Kaip jis reaguoja į sėkmę, nesėkmę?
5. Kaip skatinate mokinį?
6. Kaip reaguoja į paskatinimą?

Vaiko ugdymo organizavimas ir džiuginantys/tobulintini aspektai:

7. Jūsų nuomone, kas lemia sėkmingą ugdymą?
8. Jūsų nuomone, kaip turėtų būti organizuojamas ugdymas, ugdant vaikus, autizmo spektro sutrikimą?
9. Kokias strategijas/būdus taikote vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, ugdyme?
  - Jūsų nuomone, kodėl jos yra veiksmingos/neveiksmingos?
10. Su kokiais kitais specialistais bendradarbiaujate ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą?

ORIENTACINIAI INTERVIU KLAUSIMAI TĖVAMS

Demografiniai duomenys:

Jūsų amžius:

Jūsų išsilavinimas:

Vaiko galios ir patiriami sunkumai:

1. Apibūdinkite savo vaiko galias ir jo patiriamus sunkumus.

Vaiko ugdymo organizavimas ir džiuginantys/tobulintini aspektai:

2. Jūsų nuomone, ar mokykla patenkina jūsų vaiko individualius poreikius? Gal galėtumėte pateikti konkrečius pavyzdžius, kaip tai daro?
3. Kaip įsitraukiate į savo vaiko ugdymą? Ar bendradarbiaujate su mokytojais, kitais specialistais?
4. Kokiais vaiko ugdymo organizavimo aspektais labiausiai džiaugiatės? Ar pageidautumėte kažką koreguoti?
5. Koks, jūsų nuomone, turėtų būti idealiausias vaiko ugdymas, leidžiantis jam patirti ugdymo sėkmę?